

Ida Svendsrud

Mysteriet mor

En litterær analyse av morsrollefremstilling i
Trude Marsteins roman *Så mye hadde jeg* (2018)

Masteroppgave i nordisk språk og litteratur

Veileder: Karolina Drozdowska

Mai 2024

Ida Svendsrud

Mysteriet mor

En litterær analyse av morsrollefremstilling i Trude Marsteins roman *Så mye hadde jeg* (2018)

Masteroppgave i nordisk språk og litteratur
Veileder: Karolina Drozdowska
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne masteroppgaven omhandler morsrollefremstilling i Trude Marsteins roman *Så mye hadde jeg* (2018). Formålet med min litterære analyse er å undersøke hvordan morsrollen presenteres og problematiseres, og som teoretisk utgangspunkt benytter jeg meg av begreper fra morsrolleforskning. Metoden er inspirert av en pragmatisk lesning, hvilket betyr at både leser, forfatter og kontekst vektlegges i analysen av utvalgte passasjer fra romanen. Gjennomgående søker jeg et svar på problemstillingen «*Hvordan presenteres og problematiseres morsrollen i Trude Marsteins Så mye hadde jeg (2018)?*».

I romanen fremvises både måten hovedpersonen Monika opplever morsrollen, og måten hun observerer andre mødres tilnærming til denne oppgaven. Hovedvekten i min analyse ligger på Monikas morsrolle. Leseren får tilgang til Monikas innerste, nærmest forbudte tanker, og får innblikk i hvordan hun preges av ambivalente følelser alt som følger med morsrollen. Hun opplever også moderlig skyldfølelse i form av ikke å føle seg tilstrekkelig i rollen som mor, samtidig som hun ønsker å frigjøre seg fra forventningene til hvordan hun skal utøve denne rollen. De øvrige mødrene i romanen presenteres gjennom Monikas øyne, og alle har individuelle tilnærminger til morsrollen. Monikas mor er tidvis deprimert, og ‘tante Liv’ blir dermed en slags stedfortredende morsfigur. Venninnen Nina synes at livet består av lite annet enn barn og husarbeid, og kunstneren Torunn mener at ingen barn bør bo hjemme for lenge. Søsteren Elise omfavner familielivet og morsrollen, samtidig som også hun kan oppleve denne rollen som utfordrende. Repronormativitet og performativitet er to sentrale begreper i denne masteroppgaven, og flere av romanens karakterer bærer preg av innholdet i disse begrepene. Dette betyr at de henholdsvis ser morsrollen som enhver kvinnes naturlige mål i livet, og at de søker å etterlikne samfunnsbestemte og kjønnskodede mønstre for oppførsel.

Jeg argumenterer i denne masteroppgaven for hvordan romanen kan være en representerende arena hvor mødre kan oppleve gjenkjennelse, som følge av en helhetlig og virkelighetsnær fremstilling av morsrollen. Marstein har selv uttalt at hun skriver litteratur som skal bety noe, og at hun skriver for å kunne kommentere på samfunnet. Min analyse av romanen kan bidra til å fremvise på hvilken måte Marstein får frem at morsrollen ikke bare er individuelle erfaringer, men også en institusjon preget av krav og retningslinjer som mødre forventes å forholde seg til.

Abstract

In this master's thesis, I have examined the portrayal of motherhood in Trude Marstein's 2018 novel, *Så mye hadde jeg (Conscience)*, where the story circles around Monika and her experience with being a mother and seeing other women being mothers. The purpose of the thesis has been to investigate how Marstein both presents and problematizes the concept of motherhood. I have primarily used terms from motherhood research as a theoretical basis for my literary analysis, and my method is inspired by pragmatic reading, which includes an analysis not only of the novel itself, but also of the text's implications for the reader, the intentions of the author, and the context the novel was written in. My research question is: "*How is motherhood both presented and problematized in Trude Marstein's novel Så mye hadde jeg (2018)?*".

The analysis primarily focuses on Monika, the main character, and her relationship with motherhood. Her innermost, almost forbidden thoughts are directly laid out to the reader, and her mothering is characterized by maternal ambivalence and maternal guilt, meaning she has ambivalent feelings towards both her child and to motherhood in general, and that she struggles with not feeling adequate in the role of a mother. She also feels a need to break free from gender norms and norms associated with motherhood as an institution. Other mothers in the novel, as presented through Monika's gaze, are also examined, and they all have their individual approaches to motherhood. Monika's mother is depressed, so her aunt becomes a sort of mother substitute. Her friend Nina feels that life is primarily children and housework duties, and the artist Torunn believes that no child should live at home for too long. Her sister, Elise, embraces family life and motherhood, but even she can find the role of being a mother challenging.

In this thesis, I argue that fiction can serve as an arena which allows mothers to feel represented, due to a realistic portrayal of motherhood. Marstein has expressed that she writes fiction with a purpose, for example to comment on society. My analysis of this novel can demonstrate how certain aspects of motherhood can be problematized, such as the fact that it is often associated with specific expectations to the mother's behavior. With this novel, Marstein presents how motherhood is not simply individual experiences, but that it is also an institution embedded with expectations and demands that women follow.

Forord

Med dette går fem år i Trondheim mot slutten, og nå er det mange som fortjener en stor takk!

Takk til min veileder, Karolina Drozdowska, for at du hele tiden har hatt en så stor tro på mitt prosjekt. Både tidlig og sent har du svart på e-postene mine (omtrent før jeg har rukket å sende dem), og jeg setter stor pris på din veiledning og ditt engasjement.

Takk til alle som har kommet med innspill og tilbakemeldinger til masteroppgaven. Jeg er utrolig takknemlig for deres motiverende ord og gode råd.

Takk til studiegjengen for trivelige lunsjpauser og nødvendige studieavbrekk, og en ekstra takk til Ingeborg for utallige ‘pauser etter pausen’, med en enda en kaffekopp og samtaler om alt og ingenting. Studietiden hadde ikke vært den samme uten dere.

Takk til mamma og pappa for at dere alltid stiller opp og er der for meg, uansett hva det skulle være. Jeg er så utrolig glad for at akkurat dere er mine foreldre.

Takk til Vemund, livets støttespiller. Du gjør hverdagen ekstra fin.

Tusen takk!

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
2 Trude Marstein og <i>Så mye hadde jeg</i> (2018)	4
2.1 Hvorfor undersøke morsrollefremstilling i denne romanen?	4
2.2 Romanen og dens resepsjon	5
2.2.1 Morsrolle som estetisk lavstatus?	6
3 Morsrolleforskning som teoretisk utgangspunkt for analyse	9
3.1 Hva er morsrolleforskning?	9
3.1.1 Ta masken av morsrollen	10
3.1.2 Et forsvar for morsrolleforskning	12
3.2 Nødvendige begrepsavklaringer	12
3.2.1 Fra meg til mamma – Transformasjon, subjektivitet og performativitet	12
3.2.2 Idé versus virkelighet – Motherhood, mothering og moderlig skyldfølelse	15
3.2.3 Valgfrihet og mor-datter-forhold – Nye biografier og spesielle bånd	16
3.2.4 Barn som nødvendighet, eller? – Repronormativitet og mors-ambivalens	18
3.3 Metodisk tilnærming	20
3.3.1 Metodiske overveielser	21
4.0 Hvordan presenteres og problematiseres morsrollen i romanen?	22
4.1 Monikas forhold til morsrollen	22
4.1.1 «alle flotte kvinner bør få barn [...]»	22
4.1.2 Hvilket liv er spennende nok til å velge vekk barn?	25
4.1.3 Overganger, forbudte følelser og forventet oppførsel	27
4.1.4 «Men hvorfor pappa?» – Er mor alltid den naturlige omsorgspersonen?	32
4.2 Andre mødre i romanen	36
4.2.1 «[...] jeg skulle ønske vi hadde tante Liv som mamma»	36
4.2.2 «Det skjer noe med kvinner når de får barn»	38
4.2.3 Skamløs omfavnelse av familielivet	40
4.2.4 Nødvendig avstand	41
4.3 En helhetlig fremstilling?	43
4.3.1 Presentasjon og representasjon av ulike mødre	43
4.3.2 Problematisering av uoppnåelige krav og forventninger	45
5 Avsluttende refleksjoner og mulige videreutviklinger	47
6 Relevans for lektoryrket	51
7 Litteraturliste	53

1 Innledning

«Langt ut i prosessen var Monika mann, men så fant jeg ut at jeg hadde blitt interessert i noe ved det kvinnelige, særlig morsrollen» (Marstein, sitert i Monrad-Krohn, 2019, s. 58). Slik forklarer Trude Marstein hvorfor hovedpersonen i hennes roman *Så mye hadde jeg* (2018) ble både kvinne og mor. I tidsskriftet *The Paris Review* skriver Lauren Elkin at «[m]otherhood is the new friendship, you might say. These are books that are putting motherhood on the map [...] There is no more relevant subject to every person in the world than motherhood» (Elkin, 2018). Her peker hun på tematiseringen av morsrollen i de mange litterære nyttingene den siste tiden, og viser til hvordan det kan virke som om morsrollen nå gjør sin fremtreden som et universalt og viktig tema både i litteratur og ellers. I min masteroppgave er det nettopp morsrollen – og fremstillingen av den i litteraturen – jeg vil undersøke. Min problemstilling lyder som følger:

Hvordan presenteres og problematiseres morsrollen i Trude Marsteins roman Så mye hadde jeg (2018)?

Med *presentere* og *problematisere* mener jeg på hvilken måte Marstein fremviser kompleksiteten i morsrollen. Begrepet *å presentere* kan defineres som en generell fremvisning, mens *å problematisere* kan defineres som å «[...] peke på problemer, vanskeligheter i forbindelse med (noe)» (Norske akademis ordbok, u.d.). Dette *noe* er i denne oppgaven *morsrollen*. Fokuset ligger ikke nødvendigvis på direkte og uttalt problematisering av morsrollen som sådan, men heller en undersøkelse av hvorfor og hvordan visse aspekter av det som følger med morsrollen kan problematiseres, fordi de eksempelvis påvirker morens liv negativt.

Bak mitt valg av oppgave ligger et særlig ønske om å belyse nødvendigheten av representasjon i litteraturen, og litteraturens dialektiske forhold til samfunnet. Som Andrea O'Reilly og Elizabeth Podnieks skriver i innledningen til *Textual Mothers/Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women's Literatures* (2010b), kan representasjon gjennom litteratur «[...] help to define (re)shape the realities of women and families, and how mothering and being a mother are political, personal, and creative narratives unfolding within both the pages of a book and the spaces of a life» (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 2).

Litteratur kan altså være en arena hvor morsrollens ulike sider kommer frem i lyset, og litterær representasjon kan føre til en endring når det gjelder dens status i samfunnet.

Mødre har alltid eksistert som litterære karakterer, men de har ofte havnet i bakgrunnen som mystiske skikkelser, overskygget av øvrige karakterer eller konflikter. Som et resultat har morens subjekt og selvstendighet vært fraværende, hvilket blant annet presenteres av Janne Drangsholt i artikkelen «Hvor blir det av mor i litteraturen?» (2012): «Vi som lesere vet at hun er der, i skyggene, men kommer ikke alltid på det» (Drangsholt, 2012). Til tross for at mor som karakter alltid har vært til stede, har ikke nødvendigvis morsrolletematikken og utforskningen av moren som subjekt hatt en høy estetisk og litterær status. Som Christine Hamm skriver i bokkapitlet «Hva er det med mor? Det ubehagelige moderskapet i norsk samtidslitteratur» (2013), har flere litteraturkritikere lagt til side undersøkelser av morsrollefremstilling i sine anmeldelser (s. 62-63). Det kan derimot virke som om morsfiguren nå er på vei ut av skyggene, med det nevnte økte fokuset på morsrollen i litteratur. Derfor anser jeg det som ekstra viktig å vektlegge temaet i min masteroppgave, for å støtte opp under og videreføre undersøkelser av *morsrollelitteratur*. Ettersom Marstein selv har uttalt at morsrollen er en sentral tematikk i *Så mye hadde jeg* (2018), gjør det analysen av dens fremstilling etter min mening ekstra viktig og interessant.

For å besvare problemstillingen har jeg gjort noen valg og avgrensninger. Trude Marstein er kjent for sin virkelighetsnære litteratur hvor vanskelige familieforhold gjerne står i sentrum. I *Så mye hadde jeg* (2018) følger leseren romankarakteren Monika gjennom store deler av hennes liv. Romanen er innholdsrik, og grunnet oppgavens og problemstillingens omfang, har jeg kun valgt å inkludere og analysere delene av romanen hvor morsrollen, og det som hører med, tydelig tematiseres. Monikas forhold til morsrollen er et vedvarende tema gjennom hele romanen, og til tross for at hun lenge er usikker på om hun ønsker seg barn, får hun det til slutt. Gjennom romanen presenteres hennes og andres opplevelser med denne rollen på godt og vondt, hvilket kan knyttes til problemstillingens begreper *presentere* og *problematisere*.

Det første jeg vil gjøre i denne oppgaven, er å presentere informasjon om både forfatteren og romanen, samt forklare bakgrunn for valg av tema ytterligere. I den kommende delen av oppgaven gis kun en innledende oversikt over romanen, mens et mer inngående handlingsreferat presenteres underveis i oppgavens analysedel, for å koble teori og analyse tydeligere sammen. Analysen deles i tre hoveddeler, nemlig *Monikas forhold til morsrollen*, *andre mødre i romanen*, og spørsmålet om hvorvidt romanen er *en helhetlig fremstilling*. Innad i de ulike delene følger analysen i stor grad romanens kronologi. Ettersom Monika er

romanens hovedperson og fokaliseringsinstans, vies det størst plass til undersøkelsen av hennes morsrolle. Jeg inkluderer allikevel også andre mødre som presenteres i romanen, for å undersøke hvordan Marstein ikke bare skriver frem én type mor. Mine tolkninger og diskusjoner vil presenteres gjennomgående, heller enn i en strengt separert drøftingsdel på slutten av oppgaven. Oppgaven avsluttes med oppsummerende refleksjoner og kommentarer, samt et forslag til mulige videreutviklinger av mitt forskningsprosjekt.

2 Trude Marstein og *Så mye hadde jeg* (2018)

2.1 Hvorfor undersøke morsrollefremstilling i denne romanen?

Deler av motivasjonen for valg av både roman og problemstilling, er litteraturens samfunnsmessige funksjon og nytteverdi. Oppgaven skrives nemlig med et utgangspunkt i interessen for hvordan litteratur kan være en arena for representasjon og gjenkjennelse, og hvordan den kan brukes til å løfte frem og problematisere tematikker som også rører seg i samfunnet rundt. Den skrives også med en interesse for å oppløfte morsrollen som et fullverdig litterært tema. Litteraturen kan fungere som en viktig kamparena for samfunnsspørsmål, og i bokkapitlet «Aberrant, Absent, Alienated: Reading the Maternal in Jane Urquhart's First Two Novels, *The Whirlpool* and *Changing Heaven*» (2010) skriver Jane Coulter at «[...] artistic literary production has always been at the forefront of all social and political movements» (Coulter, 2010, s. 33). Det kan leses ut fra sitatet at litteratur kan fungere som et sosialt virkemiddel med en politisk og samfunnsmessig funksjon, grunnet litteraturens mulighet til både direkte og indirekte å oppfordre til ettertanke og handling. På denne måten oppstår et dialektisk forhold mellom samfunn og litteratur, hvor de to påvirker hverandre gjensidig. Muligheten til å kommentere på samfunnet rundt, er noe Marstein selv har uttalt som en av grunnene til at hun skriver romaner:

Samtidig skriver jeg romaner fordi jeg ikke kan uttale meg om samfunnet og samtiden ellers [...] Jeg tror at det fortsatt er slik at det stilles større krav til en mor, men til de ubetydelige tingene som hva slags klær barnet går med, hvem som stiller opp på foreldremøte, skoleavslutning – alle de tingene som er verst med å være foreldre. Det er fremdeles enklere for en mann å bruke mindre energi på dette. (Marstein, 2019, sitert i Monrad-Krohn, 2019, s. 58)

Utsagnet kan tolkes dithen at noe av hensikten med *Så mye hadde jeg* (2018) er å fremvise morsrollens iboende normer og strukturer, som mødre må forholde seg til. I innledningen til essaysamlingen *Konstruksjon og inderlighet* fra 2004 skriver Marstein at hun med sin litteratur ikke ønsker å være tydelig moraliserende, men at hun likefrem anser det som nødvendig at «[...] litteraturen skal ha betydning, gjøre noe med leseren, endre noe, gi mening» (Marstein, 2004, s. 7). Dette kan tolkes som at Marstein *braker* litteraturen til et formål. Selv om denne masteroppgavens fokus er litterært og ikke sosiologisk, utgjør Marsteins tanker og intensjoner en nødvendig kontekst for romanens samfunnsmessige funksjon, og for min motivasjon bak valg av roman, tema og problemstilling.

2.2 Romanen og dens resepsjon

Trude Marstein fikk sitt litterære gjennombrudd i 1998 med boka *Sterk sult, plutselig kvalme*, som hun vant Tarjei Vesaas' debutantpris for. Siden har hun fortsatt å skrive om hverdagslige situasjoner og vanskelige relasjoner, med karakterer som innehar noen like trekk: «[...] hovedpersonene er veldig selvsentrerte og jo, til dels usympatiske, samtidig som de er veldig opptatt av å være et godt menneske – å bety noe for andre» (Marstein, sitert i Monrad-Krohn, 2019, s. 57). De samme trekkene kan også spores hos Monika, hovedpersonen i *Så mye hadde jeg* (2018). Kort oppsummert består romanen av 17 kapitler, som alle omhandler ulike nedslag i tid i Monikas liv. Romanen strekker seg fra 1973 til 2018, altså romanens utgivelsesår, og følger Monika fra hun er 13 år til hun er 58 år. Kapitlene er daterte og følger en kronologisk rekkefølge. Handlingen innad i kapitlene skjer stort sett i nåtid, mens retrospektiv teknikk benyttes i passasjene underveis i kapitlene hvor Monika tenker tilbake på tidligere hendelser i livet. Det er mulig for Marstein å unngå stor bruk av retrospektiv teknikk ettersom romanens handling spenner over så mange år, hvilket betyr at i stedet for å måtte gå tilbake, kan hendelsene fortelles 'her og nå'.

Monika er romanens fokaliseringsinstans og jeg-forteller, og leseren får dermed et dypt innblikk i hennes følelsesliv og innerste tanker. I *Norsk Litteraturhistorie* (2012) skriver Per Thomas Andersen at Marsteins karakterer gjerne har et narsissistisk og innelukket monologisk språk, «[m]en hele tiden med en vri, usensurert. De forbudte tankene er også med» (Andersen, 2012, s. 655). Det samme gjelder Monika, og leseren får tilgang til alle hennes innerste tanker, også disse *forbudte*, som jeg kommer tilbake til senere i oppgaven. Leseren får derimot ikke det samme innblikket i andre karakterers tanker og følelser, annet enn at Monika observerer, analyserer og legger ord i munnen på dem.

Handlingen foregår i virkelighetsnære og gjenkjennelige miljøer, med virkelige stedsnavn. Marstein oppløfter detaljer og inkluderer realismemarkører som trekker historien nærmere virkeligheten, eksempelvis at «[...] bildet er guloransje i det ene hjørnet» (Marstein, 2018, s. 7). Andersen (2012) knytter hennes skrivestil opp mot 1990-tallets nye realismeestetikk, med fokus på detaljer og konkrete observasjoner (s. 654). Det virkelighetsnære ligger også i karakterene. De er ikke flate eller statiske, og selv om de ikke nødvendigvis går gjennom store forandringer, avdekkes flere sider enn først antatt ved flere av de sentrale karakterene. Selv om det kan diskuteres hvorvidt karakterenes utvikling skyldes en personlig utvikling i dem, eller om det henger sammen med Monikas utvikling og måten hun observerer personene rundt, er levendegjøringen av karakterene uansett med på å trekke romanen

nærmere virkeligheten. Romanens realistiske tendens kan også spores i den underliggende samfunnskritikken, som i denne oppgaven knyttes opp mot presentering og problematisering av morsrollen.

Relasjonene i romanen er preget av svingninger, forventninger og misforståelser. Ofte vanskeliggjøres relasjonene av Monikas utfordringer med å forholde seg til andre, hvilket er med på å gjøre henne til en moderne karakter (Lothe, Refsum & Solberg, 2007, s. 142-143). Nåtidformen, dateringen av kapitlene og førstepersonsfortelleren hvis tanker presenteres ufiltrert, er med på å gi romanen et dagbok-liknende preg, noe som gjør at det nærmest fremstår som om den fremstiller et virkelig liv.

2.2.1 Morsrolle som estetisk lavstatus?

Et gjentakende spørsmål Monika må ta stilling til, er hvorvidt hun skal få barn eller ikke. Hun er senere ute med å få barn enn venninnene og søstrene, men forholdet til morsrollen er allikevel noe som henger ved henne gjennom hele romanen, både gjennom forventninger fra andre om at hun burde få barn, hennes egne tanker om barn, observasjon av andre mødre, og utfordringer med morsrollen etter at hun har blitt mor. På denne måten har hun et tidvis bevisst og tidvis ubevisst forhold til det å være mor og ulike måter å være det på, gjennom hele romanen. Monika får til slutt en datter, og en underkategori av morsrolletematikken som må nevnes i forbindelse med min kommende analyse, er mor-datter-tematikken.

Hovedfokuset i analysen ligger på tematisering og problematisering av morsrollen generelt, men ettersom flere av mor-datter-relasjonene i romanen er preget av utfordringer, inkluderes også en undersøkelse av disse forholdene.

Litteratur kan brukes til å redefinere morsrollen, eller til å representere ulike mødre. I Hamms (2013) nevnte bokkapittel presenteres ulike tekster hvor mødre er de sentrale karakterene. Tekstene hun bearbeider tematiserer blant annet mødre som også har et liv *utenfor* hjemmet, hvilket betyr at de bryter med konvensjonelle antakelser om hvordan en mor bør oppføre seg (s. 52). Kapittelforfatteren forklarer hvordan Marstein og andre samtidsforfattere som skriver om morsrollen, skriver frem mødre som rører noe i leseren: «Kvinnene fremstår gjerne ved første blick som usympatiske, mange av dem er på grensen til narsissistiske. Likevel er romanene ikke eksplisitt moraliserende. De negative sidene ved mødre avsløres mer indirekte [...] noe som kan gi leserne følelsen av noe uhyggelig» (Hamm, 2013, s. 52). Etablerte syn på morsrollen utfordres altså ved at det ikke moraliseres over mødrenes erfaringer. Poengene er overførbare til min masteroppgave, hvor jeg vil undersøke morsrollefremstilling uten å søke etter en fasit på hva som er den rette inngangen

til morsrollen. Hennes mest sentrale poeng for min oppgave er nettopp måten litteratur kan utfordre stereotypiske, tradisjonelle perspektiver og normer som eksempelvis tilsier at mor skal glemme seg selv til fordel for barnet for å være en god omsorgsperson (s. 56).

Hamm (2013) kobler utforskning av morsrolletematikken til en estetisk lavstatus, hvilket vil si at det ikke har blitt ansett for å være litterært sett interessant eller godt. Morsrollen og reproduksjon generelt har blitt ansett som kvinnespesifikt og 'mindre interessant' i et litteraturvitenskapelig perspektiv, skriver hun. Til tross for at tematikken i seg selv over lang tid har blitt utforsket og arbeidet med, har den gjerne blitt holdt utenfor i anmeldelser og kritikker, eller blitt koblet til lavere sjangre (s. 63). Et eksempel på dette kan være hvordan Andersen (2012) omtaler handlingen i Marsteins *Plutselig høre noen åpne en dør* (2000) som triviell: «Handlingen i romanen er ytterst triviell og dreier seg vesentlig om jeg-personens forhold til morsrollen, til de forskjellige mennene som dukker opp i hennes tilværelsen, og til arbeidet med hovedoppgaven» (Andersen, 2012, s. 654-655). Slike uttalelser behøver ikke å bety at Andersen (2012) nødvendigvis opplever morsrollen i seg selv som triviell, eller mener at morsrollen er noe som bør overses, men utsagnet kan implisitt være med på å opprettholde devalueringen av morsrollen som litterært tema. I *Litteraturvitenskapelig leksikon* (2007) defineres triviallitteratur som «[...] såkalt kiosklitteratur som tegneserier, ukeblader, dameromaner – men også kriminallitteratur, westerns, science fiction, spenningsromaner og pornografi» (Lothe, Refsum & Solberg, 2007, s. 234). Jeg støtter meg på Hamms (2013) poeng om at det bør være et prinsipp at ethvert emne er like godt egnet som andre når det gjelder litteratur (s. 66). Det vil etter min mening være vanskelig å presentere et godt argument for hvorfor litteratur som fremstiller og undersøker morsrollen, eller *dameromaner*, skal ses som estetisk mindreverdig og knyttes til triviallitteratur, kun grunnet en tematikk som tradisjonelt har blitt knyttet til det kvinnelige.

Romanen har høstet rosende tilbakemeldinger. I anmeldelsen «Hvorfor lese romaner?» (2018), går Bjørn Gabrielsen så langt at han besvarer tittelspørsmålet ved å vise til *Så mye hadde jeg* (2018). Gabriel M.V. Moro skriver på sin side at «[...] Trude Marstein har skrevet om barn, alenemødre, familiekonflikter og utroskap også i sine tidligere romaner, men tar det til nye høyder [...]» (Moro, 2018) med denne romanen. Han skriver også at lesere vil kunne kjenne seg igjen i det Marstein skriver (Moro, 2018). Anmeldelsene har til felles en oppfatning om at Marstein mestrer å skrive frem et fullverdig individ i Monika som navigerer livets utfordringer på en troverdig måte. Til tross for rosende kritikker, kan det argumenteres for at det mangler en tilstrekkelig utforskning i anmeldelsene av hvordan Marstein fremstiller nettopp *morsrollen*. Derfor anser jeg denne utforskningen som ekstra viktig i min

masteroppgave. Før jeg presenterer analysen, vil jeg nå introdusere oppgavens teori og metode.

3 Morsrolleforskning som teoretisk utgangspunkt for analyse

Før oppgavens teoretiske utgangspunkt presenteres, bør det forklares hvorfor den utvalgte teorien og tidligere forskningen ikke omhandler *Så mye hadde jeg* (2018). Ettersom romanen er relativt ny, har jeg ikke funnet tilstrekkelige mengder tidligere forskning knyttet spesifikt til denne, til å kunne inkludere det i min masteroppgave. Jeg har derfor hatt stor frihet til å utforske innfallsvinkler og å finne passende teori. Tidligere forskning på Marsteins romaner innebærer gjerne et fokus på seksualiteten hos alenemødre. I min oppgave er denne tematikken derimot bare en mindre del av den større og mer omspennende tematikken om *morsrollen* i sin helhet.

3.1 Hva er morsrolleforskning?

Min studie vil legge seg inn i rekken av litterære *motherhood studies*, et begrep Andrea O'Reilly myntet i 2006, for å anerkjenne at analyser og undersøkelser av morsrollen er en legitim og distinktiv disiplin og vitenskap (O'Reilly & Podnieks, 2010a, s. 369). Jeg oversetter begrepet både til *moderskapsstudier* og *morsrollestudier*, men innholdet regnes som det samme. Undersøkelser av morsrollelitteratur – altså litteratur hvor morsrollen er et av hovedtemaene – har foregått lenge. I boka *From Motherhood to Mothering – The Legacy of Adrienne Rich* (2004) forklarer Andrea O'Reilly at hovedfokuset i morsrolleforskning er å fremvise «[t]he oppressive and the empowering aspects of maternity, as well as the complex relationship between these two [...]» (O'Reilly, 2004, s. 159). Feministisk morsrolleforskning undersøker med andre ord hvordan morsrollen på én og samme tid er undertrykkende og frigjørende, og dette er noe denne retningen har undersøkt i lang tid. Som O'Reilly (2004) skriver, var Adrienne Rich den første til å anerkjenne denne iboende dualismen i morsrollen (s. 125). Rich har derfor vært toneangivende innen morsrolleforskning.

Moderskapsstudier kan knyttes til mange ulike fagretninger, som sosiologi, litteratur og psykologi. Essensen er at man søker å avdekke og rive ned strukturer som holder kvinner og mødre under institusjonalisert kontroll. Dette vil samsvare med av Irene Iversens poenger og mål for litteraturen, i bokkapitlet «Litteraturens samfunnsmessige forpliktelser» (1982). Her skriver hun at litterære analyser kan være med på både å observere og oppløse skjulte undertrykkingsmønstre. Hun peker på 70-tallets kvinnebevegelse som startskudd for forskningen på det hun kaller kvinnelitteratur, og argumenterer for at kvinnelitteraturforskning er «[...] den 'grupperingen' som våger å snakke om 'hva litteraturen betyr for oss' og 'hva vi

kan bruke den til'. Litteraturen blir tatt i bruk, med sikte på å lære om egne livsvilkår, om undertrykkingsmønstre og om muligheter» (Iversen, 1982, s. 27). Mitt formål er ikke å argumentere for undersøkelser av spesifikk 'kvinnelitteratur' som sådan, og kvinnelitteraturbegrepet vil ikke benyttes aktivt i min oppgave. Iversens (1982) poenger og idealer er allikevel sentrale når det gjelder å undersøke hvordan litteratur både kan påvirke og påvirkes av samfunnet rundt, og for finne ut hvordan litteraturen kan *brukes* til å fremvise forventninger og press ulike grupper må forholde seg til.

3.1.1 Ta masken av morsrollen

Fiona Green skisserer den tradisjonelle idealmoren i bokkapitlet "Feminist Mothers – Successfully Negotiating the Tension between Motherhood as 'Institution' and 'Experience'" (2004):

The perfect mother always has a connection with her children, never has an ill feeling toward them, and is completely responsible for caring and nurturing all of her family members. The ideal mother never gets angry because she finds parenting to be the most meaningful aspect of her life. Providing love and care for her family members fills her with boundless happiness and self-fulfillment. (Green, 2004, s. 127)

Moren skal altså ikke bli sint, og foreldrerollen skal være hennes fremste og mest givende livsoppgave. Måten litteratur kan utvide eller rive ned dette idealiserte bildet av mor på, kan være gjennom å presentere versjoner som ikke samsvarer med denne idealmoren. Ifølge Lisa Baraitser i artikkelen «Oi Mother, Keep Ye' Hair On!» (2006) omtaler Suzanne Juhasz *mother-writing* eller *mors-skriving* som et 'sted' hvor selve morsidentiteten kan struktureres. Slik åpnes det blant annet opp for gjenkjennelse for leseren (s. 224). Litteraturen blir dermed et sted hvor denne idealmoren kan nyanseres, og hvor tekster som tematiserer morsrollen kan undersøkes. O'Reilly og Podnieks (2010b) skriver at tradisjonelle oppfatninger av moren som figur kan endres gjennom slik skriving (s. 3). De skriver videre at autobiografier er et sted hvor ulike 'jeg' av mødre kan skrives frem, basert på mødrenes egne erfaringer (s. 7). I min oppgave undersøker jeg derimot hvordan også skjønnlitteraturen kan være et slik sted.

Morens subjekt har historisk sett ofte blitt redusert i litteraturen, slik at de 'forsviner' i historiene, fordi de reduseres til noe infantilt, deprimert eller forvirret. Slike mødre omtales gjerne som *missing mothers* eller *custodial mothers*, og selv om de er fysisk tilgjengelige, er de emosjonelt utilgjengelige for barna (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 13). I denne oppgaven opererer jeg med oversettelsen *fraværende mor*, med forbehold om at det er snakk om et emosjonelt fravær heller enn et fysisk.

Hvorfor er det viktig å undersøke hvordan morsrollen kan presenteres og problematiseres i litteraturen? Spørsmålet kan besvares med et sitat fra Drangsholts (2012) nevnte artikkel om morens plass i litteraturen:

Samtidig som vi befinner oss i et samfunn hvor likestillingen er kommet langt, synes vår kulturforståelse fremdeles å være preget av tanken om at den normale kvinnen også er en dedikert mor – og hvor innholdet i dette begrepet fremdeles er rimelig tradisjonelt. (Drangsholt, 2012)

Her presenteres et stadig sentralt poeng om institusjonaliseringen og forventningene som følger med kvinne- og morsrollen; kvinnen skal helst være en hengiven *mor*. Til denne moren stilles det fremdeles forventninger og krav i dagens samfunn, og Marstein sier til Monrad-Krohn (2019) at lesere gjerne oppfatter Monika som en dårlig mor. Hun er enig, men uttrykker at «[...] hun er ikke katastrofal heller» (Marstein, sitert i Monrad-Krohn, 2019, s. 58). Hun mener også at foreldrestilen hadde blitt mottatt på en helt annen måte dersom Monika var en mann (s. 59). Det kan derfor argumenteres for at Marstein *bevisst* ønsker å være med på å nyansere bildet av mor i litteraturen, og dermed påvirke forventningene til morsrollen, gjennom Monika. Marsteins uttalelse samsvarer også med forfatteren Sara Lossius Birkelunds opplevelser: «Jeg deler foreldreskap med en mann som er like deltakende med hjem og barn som jeg er. Men er det ikke litt rart å skrive at jeg er heldig?» (Birkelund, 2023). Spørsmålet reises på bakgrunn av kommentarer om at hun er heldig som har en deltakende mann, hvilket impliserer en generell holdning om at *mor* skal ha hovedansvaret både for barn og husarbeid. Hun poengterer at det ofte er kvinnen i heterofile parforhold som antas å være mer naturlig egnet til å utføre omsorgsoppgavene. Slike situasjonsbeskrivelser kan være sentrale å undersøke ved hjelp av moderskapsstudier, og det utgjør en viktig kontekst for min oppgave. Ved å analysere hvordan morsrollen fremstilles i *Så mye hadde jeg* (2018), åpnes muligheten for å undersøke hvordan litteratur kan være med på å *unmask motherhood* eller *ta masken av morsrollen*. Dette står, som presentert av O'Reilly og Podnieks (2010b) i kontrast til *masked motherhood* eller *maskert morsrolle*, som kun fremstiller et umulig og uoppnåelig mors-ideale (s. 3). Ved å ta av masken og vise hva morsrollen egentlig er, legges dermed grunnlaget både for gjenkjennelse og anerkjennelse.

3.1.2 Et forsvar for morsrolleforskning

Som Christine Hamm (2013) skriver, vil forfattere kunne frykte å oppfattes som såkalte *kvinnelige forfattere*, basert på hvordan både kvinnelige forfattere og kvinnelige tematikker historisk sett har blitt behandlet av media og i ulike litterære arenaer. Jeg stiller meg bak Toril Mois argument slik Hamm (2013) presenterer det, om at forfattere ikke bør pålegges at såkalt kvinnelighet blir det sentrale temaet hver gang tekstene deres blir lest (s. 64-65).

Det å undersøke morsrollens fremstilling kan oppfattes som å pålegge Marstein et uønsket stempel som en morsrolleforfatter. Analyser som den jeg gjennomfører i min masteroppgave er dog etter min mening ikke kun sentrale og interessante i et kvinnesaksperspektiv. Relevansen ligger også i å vise hvordan forfatteren bruker sin litteratur til å kommentere på samfunnet, slik hun som selv har uttalt at hun ønsker. På denne måten får morsrolleundersøkelser, morsrollelitteratur og annen litteratur som utforsker temaer som på en eller annen måte tidligere har knyttet seg til et spesifikt kjønn, en generell samfunnsmessig relevans. Det å undersøke underliggende undertrykkingsmønstre og uoppnåelige normer, som eksempelvis Iversen (1982) peker på at analyser tilknyttet feministisk litteraturteori søker å gjøre (s. 27), vil være sentralt for den omfattende likestillingsprosessen som fremdeles pågår. Derfor kan lesninger og analyser som den jeg gjør i denne oppgaven, ha en verdi for å øke litteraturens bruksmulighet og for å peke på dens nytteverdi.

3.2 Nødvendige begrepsavklaringer

I det følgende presenteres flere begreper som vil være sentrale i den litterære analysen av Marsteins roman. Ikke alle oversettes, grunnet en mangel på dekkende og tilstrekkelige oversettelser. Begrepsapparatet som legges til grunn for oppgavens analyse er bredt, ettersom et stort antall begreper kan være gunstig for å fremvise ulike sider av morsrollen. Slik kan analysen knyttes tydelig opp mot morsrollestudier og morsrollelitteratur, og alle begrepene som presenteres er derfor relevante for å gi en helhetlig undersøkelse av min problemstilling «*Hvordan presenteres og problematiseres morsrollen i Trude Marsteins Så mye hadde jeg (2018)?*». Begrepene knyttes tydelig opp mot romanen allerede i denne delen av oppgaven, for å understreke hvorfor de inkluderes.

3.2.1 Fra meg til mamma – Transformasjon, subjektivitet og performativitet

Hva er egentlig en *mor*? Som det presenteres i forordet til *The Impossibility of Motherhood* (1999), er ikke definisjonen av mor entydig: «Mothers can occupy many different positions

with respect to the family; [...] married mothers, single mothers who are either divorced or never married, adoptive mothers, mothers with or without partners, foster mothers, surrogate mothers [...]» (DiQuinzio, 1999, s. viii). *Norske akademis ordbok* definerer simpelthen mor som den kvinnelige forelderen (u.d.). Flere moderskapsstudier fokuserer på graviditet og fødsel, men for å unngå ekskludering av adoptivmødre, stemødre, fostermødre, transkvinner og andre kvinner, må det presiseres at definisjonen *kvinnelig forelder* legges frem uavhengig av hvorvidt kvinnen har båret frem og født barnet, eller selv ble tildelt kjønnet kvinne ved fødsel. Basert på det ovennevnte, er det slik i denne oppgaven at den som identifiserer seg som mor eller som kvinnelig forelder, defineres som mor. Ettersom mor, morsrolle, morsrollestudier og andre begreper som inneholder ordet *mor* spiller en stor rolle i masteroppgaven, er en slik presisering og presentering nødvendig. Det må også understrekes at til tross for at ordet kvinne og kvinnelige pronomen benyttes i forbindelse med morsrollen i denne oppgaven, betyr ikke dette at det kun er kvinner som ble tildelt kjønnet kvinne ved fødsel som kan være mødre.

Uansett hvordan kvinnen blir mor, innebærer overgangen til morsrollen eller moderskapet store omveltninger. Som Elizabeth Beaulieu skriver i bokkapitlet «‘Opaque with confusion and shame’: Maternal Ambivalence in Rita Dove’s Poetry» (2010), foreligger det fremdeles kulturelle normer som tilsier at kvinner bør få barn, og at barna skal være deres fremste interesser (s. 142). Prosessen hvor man går fra å være et individ som kun har ansvar for seg selv, til plutselig å skulle ha ansvar for et barn, omtales gjerne som en *transformasjon*. Denne overgangen starter allerede før barnet er født, og kan medføre at moren mister en del av seg selv, grunnet balansegangen mellom det å være mor og det å være seg selv (Baraitser, 2006, s. 218). Balansegangen kan føre til at moren endelig lærer å være seg selv igjen, «[...] only to be lost again under the weight of the child’s demands» (Baraitser, 2006, s. 220). Hun kan altså plutselig miste seg selv igjen fordi det stilles harde krav til henne som mor, blant annet fra barnet. Det er ifølge Baraitser (2006) bare fantasimoren som er i stand til både å møte alle barnets behov og samtidig møte sine egne behov. Virkelige mødre må derimot velge. Selv om det vil ha en positiv innvirkning på barnet at moren har et eget liv og et eget subjekt uavhengig av det å være mor, kan det å velge seg selv både medføre negative reaksjoner fra omverdenen og dårlig samvittighet for moren (s. 220-221).

Transformasjonsbegrepet kan knyttes opp mot et annet begrep Baraitser (2006) presenterer, nemlig *maternal subjectivity*, oversatt til *mors-subjektivitet*. Subjektivitet er «det som utgjør en personlighets vesen og egenskaper; individuelt tanke-og følelsesliv» (Norske Akademis Ordbok, u.d.). Når moren går fra å kun ha ansvar for seg selv til plutselig å være

ansvarlig for et annet individ, påvirkes hennes subjektivitet (Baraitser, 2006, s. 218). Det å bli mor innebærer dermed å få en ekstra rolle med spesifikke oppgaver, forventninger og ansvar som hun må forholde seg til. Moren forventes å tilpasse sitt subjekt til den nye rollen, og som Green (2004) skriver, er det ofte slik at (mannlige) eksperter forteller kvinner både hvordan de skal oppføre seg og føle seg i rollen som mor (s. 127).

Kjønnsforsker og litteraturteoretiker Judith Butler er en sentral skikkelse innen utforskningen av rolleforventninger til ulike kjønn. Amund R. Hoffart skriver i «Butlers helhetlige prosjekt?» (2022) at noe av det Butler gjør, er å problematisere språkbruk, forutinntatte holdninger og rolleforventninger som de fleste tar for gitt i hverdagslivet og hverdagsspråket (s. 350). Butler har derfor vært med på å rive ned antakelsene om hva kjønn egentlig er, og hva det vil si å utøve kjønn. Utøvelsen av kjønn kan knyttes til begrepet *performativt kjønn*. Som Stine H.B. Svendsen skriver i forordet til boka *Kjønn, performativitet og sårbarhet* (2020/1990) – en samling av flere av Butlers oversatte tekster – har Butler utforsket antakelsene og grensene som knyttes til hva som er *maskulint* og hva som er *feminint*. Hen anser kategoriene mann og kvinne som menneskeskapte, og poengterer at kjønn ikke er naturlig og knyttet til kroppen, men at det henger sammen med etterlikninger og samfunnsbestemte måter å oppføre seg på (s. 9). Mennesker søker nemlig å etterlikne måter å utøve sitt kjønn på gjennom ulike handlinger, og «[s]like handlinger, gester og iscenesettelser er, når de konstrueres generelt, *performative* i den forstand at det vesenet eller den identiteten de ellers foregir å uttrykke, er fabrikasjoner som blir produsert og opprettholdt gjennom kroppslige tegn og andre diskursive midler» (Butler, 2020/1990, s. 44). Sitatet kan leses som at forventet oppførsel knyttes til ulike identiteter og kjønn, mens disse identitetene og kjønnene kun er produkter av etablerte talemåter, normer, regler og forventninger.

Som Hoffart (2022) skriver, kan det argumenteres for at man med slik kjønnskodet oppførsel søker å kopiere en original som egentlig ikke finnes (s. 353). Han kobler dette opp mot hvordan drag-artister performerer eller kopierer kjønnsnormer, men det er allikevel overførbart til morsrolleforskning i litteraturen. Ser man tilbake til sitatet om at bare fantasimoren alltid klarer å sette barnets interesser fremst, blir poenget at også denne fantasimoren, som virkelige mødre søker å etterlikne, kun er en fantasi som ikke finnes. Performativt kjønn er derfor relevant i en morsrolleforskningssammenheng, ettersom morsrollen som nevnt er sterkt knyttet til antakelser om hvordan en mor skal fremstå og oppføre seg. Morsrollebegrepet har vært – og er – sterkt knyttet til tradisjonelle kjønnsnormer. En analyse av begrepets fremstilling i litteraturen kan dermed være med på å frigjøre det fra ulike fordommer og begrensede forforståelser.

3.2.2 Idé versus virkelighet – Motherhood, mothering og moderlig skyldfølelse

I boka *Of Woman Born – Motherhood as Experience and Institution* (1985) trekker Adrienne Rich opp et skille mellom *motherhood* og *mothering*, presentert som henholdsvis *institusjonalisert morsrolle* og *opplevd morsrolle*. Skillet har blitt opprettholdt og benyttet av flerfoldige morsrolleforskere. Motherhood kan på sin side defineres som en institusjon skapt av historisk sett mannsdominerte samfunn (Coulter, 2010, s. 32). Innlemmet i denne institusjonen eksisterer en idé om at det finnes riktige måter å være mor på. Mødre som ikke oppfyller visse krav – som for eksempel å samsvare med Greens (2004) presenterte idealmor som setter barna foran seg selv, aldri er sint og ser morsrollen som sin fremste oppgave – anses dermed er dårlige mødre. Som Rich (1985) skriver, er sinne hos kvinner en av de fremste truslene mot institusjonen motherhood (s. 46).

På grunn av institusjonens lange levetid og plass i samfunnet, vil det alltid eksistere et forhold mellom kvinnen, hennes reproduksjonsevne og institusjonen – altså motherhood – som holder denne kvinnen under (mannlig) kontroll (Rich, 1985, s. 13). Fiona Green (2004) viser til intervjuer hun har gjennomført med virkelige mødre som uttrykker at de føler på et forventningspress: hvordan skal de oppføre seg, hvor mye tid skal de bruke på familien, og hvordan er de gode mødre? (s. 127). Mødrene er bevisst på at den ‘perfekte moren’ som blant annet fremstilles i institusjonen motherhood er sosialt konstruert og urealistisk, men de gir allikevel uttrykk for å føle på et press vedrørende hvordan de skal utøve rollen som mor. De føler seg også utilstrekkelige hvis de ikke klarer å finne glede i den stereotypiske morsrollen (s. 127-128). Kvinnene opplever det altså som utfordrende å fri seg fra egne fordommer og forforståelser, til tross for deres bevissthet om at motherhood-institusjonen både finnes og legger bånd på dem. Dersom mødre ikke oppfyller de nokså tradisjonelle og restriktive idealene fremstilt i motherhood, eller ikke føler at de strekker til som mødre, kan de fylles med *maternal guilt* eller *moderlig skyldfølelse*, som gjerne fører med seg spørsmål og tanker om hvorvidt man utøver sin morsrolle godt nok (Rich, 1985, s. 223).

Mothering er på mange måter motherhoods motpol. Begrepet kan defineres som individuelle utøvelser av morsrollen, oppsummert som erfaring. Forfatter Jane Urquhart demonstrerer ifølge Coulter (2010) med sine verk at mødre kan møte negative reaksjoner dersom deres mothering avviker fra det forventede (s. 37). *Empowered mothering* er en gren av mothering som nettopp søker å utfordre og endre aspektene av motherhood som innebærer strenge grenser, undertrykkelse og uoppnåelige krav (O’Reilly & Podnieks, 2010a, s. 370). I motsetning til *empowered mothering* står *new momism* og *intensive mothering*, med idéer om

at mor skal legge bånd på seg selv for å fullføre sine plikter som mor. Begrepene presenteres av Rita Jones i kapitlet «But She's a Mom! Sex, Motherhood, and the Poetry of Sharon Olds» (2010). Eksempelvis skal ikke moren forlate hjemmet for å tilfredsstille sine seksuelle lyster, fordi hun da ikke er i stand til å bruke all sin energi på barneoppdragelse (Jones, 2010, s. 244). New momism krever “[...] selfless devotion and sacrifice to the child, and create women who are left with no sense of self when their children leave home” (Jones, 2010, s. 248). Mødre skal altså sette til side egne behov for å møte barnets behov, hvilket fører til at de mister sin subjektivitet, og dermed også mister seg selv så fort barnet flytter ut. Igjen kommer Baraitsers (2006) balansegang til syne. New momism og intensive mothering kan sies å samsvare mer med morsrollen som institusjon, da fokuset ligger på en opprettholdelse av den tradisjonelle moren som setter barnet foran seg selv og foran alt annet. Empowered mothering står derimot nærmere morsrollen som individuell erfaring, grunnet fokuset på et utvidet moderskapsbegrep og anerkjennelse av individuelle tilnærminger til morsrollen som ikke nødvendigvis samsvarer med de tidligere stilte kravene.

Patrice DiQuinzio (1999) kritiserer Adrienne Rich og andre som benytter skillet mellom de to ulike formene for *moderskap*, et paraplybegrep jeg bruker for å innbefatte både mothering og motherhood. Kritikken omhandler blant annet at skillet mellom institusjon og erfaring overforenkles. Hun trekker frem at det ikke nødvendigvis vil være slik at en institusjon står i motsetning til levde erfaring, samt at det vil være utfordringer knyttet til det å definere hva begrepet *erfaring* egentlig innbefatter, ettersom mødres virkelighet og levde erfaring vil variere (DiQuinzio, 1999, s. 217). På tross av kritikken benyttes skillet i min oppgave. Begrepsbruk medfører gjerne forenkling, og formålet med å inkludere begrepene og skillet er ikke å gi en utfyllende definisjon av, eller absolutt distinksjon mellom, erfaring og institusjon. Det er heller å fremvise hvordan forventninger, normer og regler vil avvike fra virkelighet. Min forståelse av begrepsparet er at mothering kan brukes om den faktiske utøvelsen av morsrollen, mens motherhood brukes som et bilde på morsrollen som en institusjon preget av strenge normer, regler og krav. Et forslag kan derfor være at mothering knyttes til det individuelle, og verbet *å erfare*, mens motherhood knyttes til en forventning, og verbet *å innfri*.

3.2.3 Valgfrihet og mor-datter-forhold – Nye biografier og spesielle bånd

På 1990-tallet begynte flere forfattere å problematisere familiestrukturer på en ny måte i litteraturen, og Andersen (2012) trekker frem Trude Marstein som en slik forfatter. Rundt 1990 oppsto nemlig en trend hvor det ble vanligere å skrive om vanskelighetene med det å

oppfostre barn, og det å leve som et voksent og ansvarlig menneske. Denne litteraturen inneholder ofte karakterer som befinner seg i *den usikre alderen*, hvilket innebærer at karakterene «[...] nølte med å etablere seg, og de nølte med å få barn [...] de ble langsomt modne eller ville slett ikke bli voksne» (Andersen, 2012, s. 644). Som det vil fremkomme senere i oppgaven, er denne beskrivelsen passende for Marsteins hovedkarakter Monika.

Andersen (2012) peker også på et økt biografi-fokus i litteraturen i samme tidsperiode. Han forklarer dette med å vise til overgangen fra skjebnebestemte biografier til valgbiografier, altså at man i større grad enn før plutselig kunne *velge* sin egen biografi. På denne måten legges grunnlaget for å skape *nye biografier* (s. 645). *Så mye hadde jeg* (2018) er ikke en biografi i den forstand at den portretterer et virkelig liv, men Andersens (2012) fremstilling av nye biografier i litteraturen er relevante, da romanen som nevnt har flere kjennetegn som gjør at den kan likne på en dagbok eller en biografi. Den kan dermed være et eksempel på litteratur som viser frem alternative nye biografier som står i kontrast til gamle, forhåndsbestemte biografier.

Mor-datter-forhold har opptatt morsrolleforskere over lang tid. Ofte fokuseres det på vanskelige forhold hvor mor står som et hinder for datteren, som føler at hun må løsrive seg fra moren for å skape en selvstendig identitet (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 9). Flere mødre i litteraturen har blitt stående som slike hindre, i stedet for å være egne karakterer (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 8). Forholdet kan påvirkes i ytterligere negativ forstand ved at datteren er redd for å bli som sin mor, stilnet og utvisket, men samtidig i veien. Frykten for å 'bli sin mor' omtales som *matrophobia* (Rich, 1985, s. 235). Rich (1985) presenterer teorien om at det allikevel eksisterer et spesielt bånd mellom mor og datter, og at de er ofte slående like både i personlighet og utseende grunnet ««[...] the knowledge flowing between two alike bodies, one of which has spent nine months inside the other» (Rich, 1985, s. 220). Hun fremstiller her et biologisk bånd hvor mor har født datter. Dette er en snevrere definisjon av *mor* enn hva som ligger til grunn i denne oppgaven, men hovedinnholdet i teorien er interessant for denne oppgaven, grunnet idéen om at mor og datter ofte opprettholder en spesiell forbindelse på tross av uenigheter, løsriving og avstand. I *Så mye hadde jeg* (2018) fremkommer dette i flere av mor-datter-forholdene ved at forholdene er preget av mangelfull eller utfordrende kommunikasjon, og samtidig avhengighet og likhetstrekk.

3.2.4 Barn som nødvendighet, eller? – Repronormativitet og mors-ambivalens

Ved flere anledninger i romanen konfronteres Monika med sin barnløshet, hvilket kan knyttes opp mot begrepet *repronormativitet*. Min bruk av begrepet baserer seg på Katherine Franke's artikkel «Theorizing Yes: An Essay on Feminism, Law, and Desire» (2001). Her presenteres repronormativitet som en presupposisjon om at det å gå gravid med, føde og oppdra et barn, er blant det som gjør en kvinne til nettopp en kvinne (s. 185). Franke (2001) forklarer videre repronormativitet som antakelsen om at kun det *ikke* å få barn er et valg, mens det å få barn er det riktige og naturlige: «Reproduction has been so taken for granted that only women who are not parents are regarded as having made a choice – a choice that is constructed as nontraditional, nonconventional, and for some, non-natural» (Franke, 2001, s. 185). Her fremviser hun hvordan kvinner som ikke får barn, gjerne møtes med en antakelse om at de avviker fra det normale og forventede.

Slike antakelser samsvarer med Caitlin Morans erfaringer fra den virkelige verden, som hun presenterer i boka *How to be a woman* (2011). I denne boka presenterer hun blant annet hvordan samfunnet har en tendens til å anta at alle kvinner til slutt kommer til å få barn (s. 236). Videre skriver hun at dersom en kvinne forteller at hun ikke vil ha barn, møter samfunnet henne med en antakelse om at hun *til slutt* vil ønske seg det, og at kvinner nærmest er ufullstendige uten barn: «Men and women alike have convinced themselves of a dragging belief: that somehow, women are incomplete without children» (Moran, 2011, s. 241). Slike holdninger kan spores tilbake til repronormativitetsbegrepet. Franke (2001) påpeker at kvinner ofte pålegges et ansvar knyttet til å reprodusere, fordi det anses som deres plikt å holde folketallet oppe. Det burde stilles kritiske spørsmål til hvordan ansvaret om denne reproduksjonen kulturelt sett pålegges kvinnene, skriver hun. Hun legger derfor frem et ønske om at normen som tilsier at reproduksjonsansvaret plasseres på kvinnenens skuldre, skal utfordres kritisk (s. 186-187). Utfordringen og kritikken må derimot ikke forveksles med et ønske om at alle skal slutte å få barn, men heller at kvinner skal ønske å få barn på de rette premissene, uten å pålegges et ytre press.

Dersom kvinnen først oppfyller det repronormative idealet, forventes hun å vurdere morsrollen som det viktigste i livet, og å føle en ubetinget glede over barna (Green, 2004, s.179). Allikevel kan moren ofte oppleve motstridende eller *ambivalente* følelser rundt det å være mor. Såkalt *maternal ambivalence* kan beskrives som en “[...] complex and contradictory state of mind, shared by all mothers, in which loving and hating feelings for children exist side by side” (O’Reilly & Podnieks, 2010b, s. 15). Jeg oversetter begrepet til

mors-ambivalens, og definerer det som en tvetydig følelse, hvor mor på den ene siden elsker barnet høyere enn noe annet, og på den andre siden opplever negative følelser og utfordringer knyttet til morsrollen. Hun trekkes i flere følelsesmessige retninger, og det å navigere de ulike følelsene kan være både utfordrende, tøft og tabubelagt. Moren kan blant annet dømmes både av samfunnet rundt og av seg selv, dersom hun er åpen om de ambivalente følelsene (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 15).

Balansegangen mellom det å være seg selv og det å være mor har fått et økt fokus i litteraturen, og fokuset har skiftet fra det å være 'god nok' til en mer kompleks utforskning som gir rom for morens negative følelser, også mot barnet (Baraitser, 2006, s. 220). Romaner som utforsker sinne hos mødre, beveger seg mot et tema som tidligere var svært tabubelagt. Forfatterne som skriver frem sinnet, anerkjenner at moren som en slags helgen er et fossilisert og utdatert bilde, som vil stå i kontrast til morens faktiske menneskelighet (Kellet-Betsos, 2010, s. 127). Fremvisning av mors-ambivalens i litteraturen blir altså stadig mer vanlig, men allikevel kan det å lese om mødres negative følelser mot barnet oppleves som ubehagelig for leseren:

So, while I was educated enough to think critically about society's mandates, I nevertheless found myself continuing to judge Beulah. What was she thinking? Why couldn't she be more like Harriet Jacobs, a woman who was just the kind of mother I fancied [...]. (Beaulieu, 2010, s. 142)

Her presenterer Beaulieu (2010) sin leseopplevelse av Doves tekster hvor mors-ambivalens og negative følelser mot barnet er en stor del av handlingen. Sitatet viser hvordan utdannede og feministiske kvinner fremdeles kan besitte en tradisjonell eller rigid oppfatning av hvordan en mor skal og bør være. Opplevelsen samsvarer med opplevelsene til Greens (2004) nevnte intervjuobjekter, som følte at de måtte strekke seg etter uoppnåelige krav, selv om de visste at kravene var nettopp uoppnåelige: «[...] motherhood is restrictive, and at times, oppressive because of the expectations placed on them to conform and to replicate the ideal of motherhood that prescribes particular behaviors» (Green, 2010, s. 127). Mødre kan føle seg presset til å passe inn i motherhoods strenge krav, og ved å skrive om livet som mor gjennom såkalt morsskriving, er forfatterne dermed med på å rekonstruere og presentere hvordan moderne morsrolle kan se ut. Dette kan videre knyttes opp mot Andersens (2012) nye biografier, i form av at litteraturen kan benyttes for å skrive frem alternative livsløp, slik at referansepunktene for morsrollen blir flere enn kun de tradisjonelle.

3.3 Metodisk tilnærming

Min metode innebærer å benytte de utvalgte ovennevnte begrepene fra morsrolleforskning aktivt, for å analysere passasjer fra romanen hvor morsrollen tydelig tematiseres. Gjennom å analysere hvordan morsrollen fremstilles, kan mor hentes frem i litteraturen; ikke bare som karakter, men også som subjekt. I analysen vektlegges både kontekst, leseroppfatning og forfatter-intensjon. Ulike litteraturteoretikere er uenige i hvorvidt et litterært verk primært skal leses autonomt, eller om forfatterintensjon og leseroppfatning skal tillegges noen vekt. I «For eller imot tolkning?» (2001), slår Atle Kittang et slag for autonomiestetikken, ved å understreke at det å ilegge forfatterens intensjon og leserens oppfatning for mye vekt, kan fjerne fokuset fra litteraturen i seg selv. Slik kan verkene reduseres til kommunikasjon mellom avsender og mottaker (s. 48-49). Erik Bjerck Hagen fremmer derimot i «Teori, metode og vitenskapelighet i litteraturforskningen» (2006) en *pragmatisk* lese måte hvor intensjon, leser og kontekst vies mer oppmerksomhet.

I denne masteroppgaven vektlegges både forfatterens intensjon, effekten litteratur kan ha på leseren, og konteksten romanen er skrevet i. Metoden innebærer derfor i større grad en pragmatisk-inspirert, tematisk og begrepsbasert lesning og analyse, heller enn en ren autonom nærlesning. Marstein har uttalt at hennes holdninger ikke skal skinne gjennom Monika: «Jeg skal ikke ha noen hensikter med Monika, mine holdninger og meninger skal ikke være tilstede [*sic*] i teksten i det hele tatt» (Marstein, sitert i Monrad-Krohn, 2019, s. 58). Allikevel har hun uttalt at morsrollen og det kvinnelige i romanen interesserer henne, og at litteratur skal bety noe. I analysen vektlegges derfor verdien av gjenkjennelseskraften og kampviljen som kan spores i litteratur. Ved å skrive romaner hvor morsrollen er et tilbakevendende tema, blir det mulig å skape et rom hvor lesere kan kjenne seg igjen, og kanskje også lære. Problematiseringer av morsrollen blir dermed en type samfunnskritikk fra forfatteren, uten å måtte ta til talerstolen.

Analysen følger som nevnt romanens kronologi innad i de ulike analysedelene. En mulighet kunne ha vært å strukturere analysen strengt etter begrepene, og brukt dem som en strukturerende rettesnor. Etter min mening er det dog mest hensiktsmessig å innlemme begrepene underveis, mens analysen følger en kronologisk og tematisk oppbygning innad i de respektive delkapitlene. På denne måten blir litteraturen selve utgangspunktet, mens metoden og teorien blir et analyseverktøy.

3.3.1 Metodiske overveielser

Et sentralt aspekt å være bevisst på i møte med en fortolkende og pragmatisk lesemåte, er muligheten for feiltolkninger: «Er det noe pragmatister aldri mister troen på, så er det egen feilbarlighet» (Bjerck Hagen, 2006, s. 45). Nykritikere advarer mot det Mads Claudi i *Litteraturteori* (2017) omtaler som *intensjonell og affektiv feilslutning*, som henholdsvis betyr å lese inn eventuelle feilaktige forfatter-intensjoner, og det å påvirkes av følelsene som oppstår mens man leser et verk (s. 61). Dette vil alltid være en fallgrube, men i denne oppgaven regnes både forfatterens intensjon og litteraturens mulighet for å skape gjenkjennelse hos leseren som sentralt.

Til tross for at jeg har valgt ut passasjer fra romanen hvor morsrollen gjør seg tydelig gjeldende, søker jeg ikke en fasit, og det fremstilles ingen hypoteser i problemstillingen. På denne måten kan den metodiske utfordringen *cherry picking* unngås, hvor man strategisk søker etter og benytter seg av data som kan benyttes til å underbygge og bekrefte en hypotese (Morse, 2010, s. 3). Hensikten med analysen er ikke å finne en fasit på hvordan morsrolle *skal* fremvises i litteratur, men heller hvordan det *kan* gjøres – eksemplifisert gjennom Marsteins *Så mye hadde jeg* (2018). Jeg undersøker også på hvilken måte Marsteins litteratur *kan* analyseres ved hjelp av moderskapsstudier, uten å argumentere for at dette er den eneste rette måten å analysere verkene hennes på. Allikevel er det verdt å være bevisst på muligheten for at sentrale aspekter og poenger ved romanen faller bort som følge av slike utvelgelser som jeg gjør i denne oppgaven. Dette anses dog som et nødvendig grep for å begrense oppgavens omfang. I det følgende vil jeg presentere min analyse av morsrollefremstilling i romanen, med utgangspunkt i den presenterte teorien og metoden.

4.0 Hvordan presenteres og problematiseres morsrollen i romanen?

4.1 Monikas forhold til morsrollen

4.1.1 «alle flotte kvinner bør få barn [...]»

Gjennom store deler av romanen alternerer Monika mellom å ønske seg barn, og ikke å ønske seg barn. Som tjuetåring er hun sikker på at hun en dag kommer til å få barn, men tre år senere har synet hennes på barn tilsynelatende endret seg. Hun har på dette tidspunktet innledet et forhold med sin foreleser Roar, som mener at alle kvinners plikt er å få barn. Monika er derimot uenig, og lufter tanken om at hun kanskje aldri vil få barn: «'Jeg tror ikke jeg har lyst på barn', sier jeg. 'Det er klart du skal ha barn', sier Roar, 'alle flotte kvinner bør få barn, det er en forbrytelse mot menneskeheten om du ikke får barn'» (Marstein, 2018, s. 59). Her kommer hovedessensen i Frankes (2001) repronormativitetsbegrep til syne. Roar benytter ord som at Monika *så klart* skal få barn, og han kategoriserer det som en *forbrytelse* dersom hun ikke gjør det. Kommentaren kan leses med en humoristisk undertone fra Roars side, men likefrem kan den bli stående som et eksempel på repronormative holdninger kvinner møtes med, som han ubevisst har internalisert. Tidlig i romanen trekker altså Marstein linjer til samfunnsholdninger og samfunnets repronormativitetsideal, som også skal vise seg å henge ved i resten av romanen.

Til tross for 'repronormativitets-aversjonen' Monika fremviser, blir hun skuffet når Roar – som er gift og har to barn – tar forhåndsregler for ikke å gjøre henne gravid: «[...] igjen kjenner jeg den såre, ansvarsløse skuffelsen, på gråten, ønsket om at han skal miste den kontrollen, bare falle, ikke klare å stå imot» (Marstein, 2018, s. 59). Skuffelsen kan tolkes på ulike måter. Har Monika et underliggende ønske om å bli gravid, eller er det simpelthen et eksempel på sårheten av å føle seg avvist? Førstnevnte tolkning kan indikere at Monika ubevisst har internalisert den repronormative tanken om at det å få barn er det naturlige og rette å gjøre (Franko, 2001, s. 185). Uansett kan det argumenteres for at det å inkludere denne skuffelsen er med på å aktualisere morsrolletematikken gjennom hele romanen, i form av at det skapes en bevissthet og påminnelse om tematikken både for Monika og for leseren.

Da Monika er 27 år gammel har flere i hennes omgangskrets fått barn. Ingenting indikerer at Monika personlig ønsker seg familie eller barn, men hun opplever et tydelig forventningspress fra dem rundt. Moren utviser misnøye over Monikas brudd med den tidligere romkameraten og deretter kjæresten, Tollef: «'Husk at du ikke er evig ung,' sier

mamma» (Marstein, 2018, s. 75). Utsagnet kan tolkes som en antydning om at Monika burde bli gravid før hun blir 'for gammel'. Moren fremviser tydelige repronormative tendenser, ved simpelthen å anta at Monika ønsker å stifte familie, uten å ha spurt henne om det er dette hun vil. Monikas opplevelser med konstant å bli påminnet sin barnløshet, likner Caitlin Morans (2011) erfaringer fra den virkelige verden: «For some reason, the world really wants to know when women are having children [...] It is oddly panicked by women who are being a bit relaxed and 'whevs' about it all: But your *body clock!*» (Moran, 2011, s. 235). Morans (2011) poenger om at kvinner møtes med en holdning om at de *til slutt* kommer til å ønske seg barn og at de derfor må sørge for å bli gravide før det er for sent slik at de ikke angrer senere, gjør seg gjeldende. Det kan diskuteres hvorvidt det å inkludere denne underliggende påminnelsen Monika får fra omverden om at hun burde få barn, gjøres av Marstein for å peke på nettopp hvordan kvinner gjennom hele livet møtes med forventninger om hvordan de skal leve livet, spesielt når det gjelder familieliv og barn. Selv om hennes meninger ikke skal skinne gjennom, kan fremdeles romanens diskusjoner være med på å belyse undertrykkende normer og tendenser, slik også Iversen (1982) poengterte at man kan gjøre ved hjelp av litteratur (s. 27).

Som 34-åring blir Monika sammen med Øystein. Han har sønnen Ulrik fra et tidligere forhold, men gir uttrykk for at han ønsker flere barn. Monika får en klump i magen idet han sier dette, og tenker tilbake til kvelden før, da han hadde vært like påpasselig med kondom som alltid (Marstein, 2018, s. 116). Her kan det skimtes en parallell til den gangen Monika ble skuffet over Roars forsiktighet for ikke å gjøre henne gravid. Igjen kan spørsmålet om hvorvidt skuffelsen er et tegn på at hun innerst inne ønsker å bli gravid, stilles. I store deler av romanen ser Monika positivt på livet uten barn, og det er i større grad et jag utenfra enn innenfra for å skulle begynne familielivet. Etter hvert som hun blir eldre, og etter at hun har møtt Øystein, formes derimot en tydeligere bevissthet rundt egen potensiell fremtidig morsrolle, eksempelvis ved at hun fantaserer om at moren ser henne med en stor gravidmage (Marstein, 2018, s. 116). Det kan dermed virke som om Monika går tilbake til tanken hun hadde som tjuetåring, nemlig tanken om at hun en dag skal innta morsrollen.

I visualiseringen av seg selv som mor, ser hun altså etter morens bekreftelse eller anerkjennelse. Monika lurer på hva moren tenker om henne, der hun sitter «[...] over tretti og barnløs og full på rumpa på gulvet i Frydenlundgata» (Marstein, 2018, s. 119). Hun kontrasterer sitt liv mot morens, som har født og oppdratt tre barn. Muligens føler hun seg mislykket fordi hennes liv skiller seg så radikalt fra morens, ettersom døtre ofte vil måle livene sine etter mødrenes liv ved å se sin egen fremtid i moren, og egen fortid i en eventuell

datter (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 21). Grunnet forventningspresset fra dem rundt og fra Monika selv om hvordan hun skal fullføre sin skjebne som kvinne, kan performativitetsbegrepet knyttes inn. Det kan spores en tanke om at hun har beveget seg for langt bort fra det forventede og institusjonaliserte, og dermed ikke performerer sitt kjønn i tråd med samfunnets forventninger. Som følge av dette beveger hun seg også for langt vekk fra den tradisjonelle kvinnelige biografien med barn og ansvar, som eksempelvis moren, søstrene og venninnene har fulgt. Det barnløse knyttes indirekte opp mot noe ansvarsløst, og muligens også noe feil.

Forholdet mellom Monika og Øystein blir seriøst, og Monika inntar etter hvert rollen som stemor for Ulrik. Da en eiendomsmegler tror at Monika er moren hans, visualiserer hun et mulig fremtidig familieliv: "Jeg så for meg at vi bodde der og han satt der og rapet mens jeg sto på kjøkkenet og stekte fiskepinner med stor mage, det var ikke en spesielt negativ forestilling" (Marstein, 2018, s. 123). Romanens realistiske virkelighetsnærhet kommer til syne i dette sitatet. Hverdagen hun visualiserer er ikke polert eller idyllisert, men en ordinær hverdag med fiskepinner og småbarn som raper. Selv om forestillingen ikke nødvendigvis er negativ for henne, er fremdeles ikke det tydelige såkalte *kallet* etter barn til stede. Moren er derimot fortsatt interessert i at Monika skal bli gravid, men med en mildere tilnærming enn før. Hun sier at Monika skal ta det med ro, og at det skjer når det skjer (Marstein, 2018, s. 128).

Et fremtredende ønske om barn finnes altså ikke, selv om hun har vært gravid: «[...] bare tre uker var jeg klar over at jeg var gravid, gikk rundt i gatene og på jobb og sto opp om morgenen og var gravid. Tre kalde januaruker. Kom hjem og kysset Øystein med det i magen» (Marstein, 2018, s. 131). Graviditeten endte med en spontanabort som presenteres uddramatisk uten bruk av følelsesladde ord og skildringer, og Monika fremstår nærmest apatisk. Øystein ønsker å prøve på nytt for, i god tro om at Monika ønsker det samme. Hun klarer derimot ikke å legge fra seg tankene om å returnere til et friere liv, og hvor *plaget* hun ville bli dersom hun skulle få barn med Øystein og opprettholde dette familielivet: «[...] jeg lot som jeg likte å bygge Lego sammen med Ulrik, jeg gjorde ikke det, jeg kjedet meg når jeg gjorde det, jeg likte ikke å stå foran benken og lage en omelett til kveldsmat [...]» (Marstein, 2018, s. 134). Her fremviser hun det som kan tolkes som en aversjon mot tradisjonelt familieliv og tradisjonelle foreldreoppgaver. Hun har forsøkt å følge en tradisjonell biografi, men ønsker friheten til å *velge*. Selv om hun er glad i Ulrik, føler hun ikke det tydelige morsinstinktet, og småbarnslivet kjeder henne.

4.1.2 Hvilket liv er spennende nok til å velge vekk barn?

Søstrene Kristin og Elise reagerer på Monikas ønske om å bryte med det tradisjonelle familielivet, og det oppstår en diskusjon vedrørende hvorvidt Monika burde bli i forholdet med Øystein for å få barn, eller ikke:

«Skal du ikke ha barn, da?» sier Kristin. «Må man ha barn?» sier jeg. «Man kan vel ha et godt liv uten å få barn?» Det blir stille. «Selvfølgelig,» sier Kristin. Jeg skjønner at ingen av de to synes livet mitt er i nærheten av godt og spennende nok til å forsvare å velge bort å få barn. «Jeg er bare redd du kommer til å angre når det er for sent,» sier Elise. (Marstein, 2018, s. 141-142)

Fokuset søstrene legger på at Monika kommer til å angre dersom hun ikke får barn, likner på morens tidligere kommentarer om at hun burde skynde seg med å få barn før det blir for sent. Det kan, med disse utsagnene, trekkes linjer til Morans (2011) antakelse om at samfunnet alltid vil peke på en kvinnes biologiske klokke som argument for at det haster med å få barn (s. 235). Et interessant aspekt ved diskusjonen sett sett i lys av teorien om repronormativitet, er hvordan Monika opplever at søstrene ikke ser livet hennes som spennende nok til å forsvare valget om å forbli barnløs, uten at det presiseres hvilket liv som ville være spennende nok til å velge bort barn. Mens frivillig barnløshet må forsvares, behøver man altså ikke å forsvare valget om å få barn. Det fremstår som om søstrene mener at det å få barn er helt naturlig, mens ikke å få barn er unaturlig. Her oppsummeres mye av innholdet i repronormativitetsbegrepet, blant annet Frankes (2001) poeng om at kun det å *ikke* få barn anses som et valg (s. 185). Samtidig kan diskusjonen mellom de tre søstrene knyttes opp mot performativitet, i den forstand at søstrene mener at Monika må oppfylle et ideal om å få barn, og dermed oppføre seg i tråd med det som er forventet for hennes kjønn.

I diskusjonen kommer begge søstrenes holdninger frem, og de avviker fra Monikas holdninger: «Hun sier jeg må prøve å bli gravid igjen, at dette er min siste sjanse «[...] Elise snakker bare som så ofte på autopilot, ut fra noen gamle inngrodde holdninger [...]» (Marstein, 2018, s. 140). Monika opplever at Elises holdninger har gått ut av tiden. Basert på Marsteins kommentarer om å skrive litteratur for å kommentere på samfunnet rundt, kan dette igjen leses som en kritikk mot repronormativitetsidealet og ønsket om å styre kvinners kropp, som preger samfunnet. Det at Monika kategoriserer Elises tanker som inngrodde holdninger kan nemlig leses som en problematisering over måten morsrollen presenteres som den eneste naturlige måten en kvinne skal oppfylle eller performere sitt kjønn på. Ved å la sine romankarakterer diskutere morsrollen og dens implikasjoner, kan det argumenteres for at

Marstein skriver litteratur som kan brukes i en samfunnsdebatt. Det kan også argumenteres for at hun bidrar til en problematisering av antatte stabile og institusjonaliserte normer, ord og uttrykk, og dermed er med på å utvide betydningen av *kvinne* så vel som av *mor*.

Diskusjonen med søstrene er bare én av flere anledninger hvor barnløshet presenteres som noe markert, eller noe som *burde nevnes*. Monika reflekterer over egen barnløshet, og kobler det opp mot ikke å være verdt noe: «Jeg var et hunkjønn uten avkom, jeg var kasteløs, ingen ville gå gjennom ild og vann for meg» (Marstein, 2018, s. 208). Hun reflekterer også over andre kvinners barnløshet: «[...] ikke stygg, langt ifra, men lite feminin. Hun har ikke barn» (Marstein, 2018, s. 273). Enten nevnes barnløsheten tilfeldig, som om det er et karaktertrekk. En annen mulig tolkning er at Monika ubevisst anser kvinner som ikke har barn som mindre feminine eller mindre kvinnelige. Med denne tolkningen kobles selve det feminine opp mot det å ha barn, som om det er morsrollen som gjør at en kvinne blir en fullverdig kvinne. Jeg skal ikke diskutere hvilken av tolkningene som er mest plausibel, men det bør kommenteres at tolkningene har til felles at begge kan knyttes opp mot repronormativitet, da de omhandler hvordan det å *ikke* få barn er det uvanlige valget. Monika diskuterer også barnløshet med en kollega: “Susanne på jobben, som skal i middagen i kveld, er førtien og har ikke barn [...] en gang spurte jeg Susanne om hun trodde hun hadde lyst på barn, og hun svarte bare: ‘Nei. Det vet jeg at jeg ikke har’ (Marstein, 2018, s. 223). Kommentaren analyseres ikke videre av Monika, men igjen kan slike kommentarer være med på å gjøre morsrolletematikken gjeldende gjennom hele romanen. Det at Monika gjentatte ganger reflekterer over egen og andres barnløshet, kan indikere at hun er mer farget av repronormativitetsidealet enn hun selv er klar over.

Historisk sett har kvinner som enten ikke kan eller vil ha barn, havnet nederst på rangstigen, poengterer Gill Rye i «Lesbian Mothering in Contemporary French Literature» (2010, s. 240). Som fremvist ser ikke søstrene Monikas liv som spennende nok til ikke å få barn, og Roars oppfatning om at alle kvinner burde få barn vedvarer også gjennom hele romanen. I en samtale med Monika forteller han nemlig om døtrenes bragder i deres respektive karrierer, men avslutter med en kommentar om at «[...] noen barnebarn har det ikke blitt på oss enda.” (Marstein, 2018, s. 257). Det er altså vel og bra at døtrene har karrierer, men *helst* skulle de tydeligvis hatt barn. Til tross for at Monika periodevis reflekterer over egen barnløshet med negative undertoner, som i eksempelet om at ingen ville gå gjennom vann og ild for henne, innfinder hun seg allikevel med barnløsheten, og føler på et overskudd som søstrene og venninnene med barn ikke har. Hun ønsker ikke å bevege seg mot deres biografier, og morsrollen virker fjern:

Jeg kan velge å bli, her, med disse framtidsutsiktene: [...] mitt eget sted, få barn, mitt barn [...] gjøre sånne ting som de fleste jeg kjenner har gjort: gå fram og tilbake på gulvet med et spedbarn over skulderen [...]. Men det er likevel som om det er langt fra at tanken slår meg, til å skulle foreta det valget. (Marstein, 2018, s. 144)

Igjen kommer aversjonen mot faste familielivsrutiner til syne, hvilket kan kobles opp mot at Monika som 34-åring fremdeles befinner seg i Andersens (2012) usikre alder (s. 644).

Kvinnene rundt henne følger derimot biografier hvor normen for dem er å gifte seg eller være i et stabilt forhold, og deretter få ett eller flere barn. Selv om Monika opplever denne livssituasjonen som fjern og konkluderer med at hun sannsynligvis vil forbli barnløs resten av livet, går det ikke lang tid før hun selv trer et steg nærmere deres livsløp.

4.1.3 Overganger, forbudte følelser og forventet oppførsel

I kapitlet *Lille venn*, datert april 1997, har Monikas liv endret seg. Hun er 37 år gammel, nybakt mor til datteren Maiken, og i et forhold med barnefaren Geir. Overgangen til morsrollen var ikke like omveltende som hun hadde trodd, og morskjærligheten var på plass umiddelbart: «[...] kanskje jeg hadde vært redd for at den ikke skulle det, men den var der fra første sekund» (Marstein, 2018, s. 173). Det kan være flere grunner til hvorfor Monika fryktet en manglende morskjærlighet. Selv har hun følt på mangelen av nærhet til moren i sin egen oppvekst, og hun kan derfor ha fryktet å videreføre en slik avstand til sitt eget barn. Her blir *matrophobia* relevant, altså redselen for å bli en liknende mor som sin egen mor (Rich, 1985, s. 235). Kanskje er Monika redd for selv å bli en custodial mother eller fraværende mor, slik hun har opplevd moren som emosjonelt fraværende (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 13).

Til tross for at overgangen til morsrollen ikke oppleves som umiddelbart overveldende, tar det ikke lang tid før Monika merker endringer i livet:

Maiken nagler meg fast, til Geir, til leiligheten, til livet vårt sammen, og hvis jeg føler at livet har tatt feil retning, og jeg ønsker å endre den, så kan jeg ikke det. Nå er det for sent, tenkte jeg da jeg gikk gravid med Maiken, nå er livet mitt lagt, jeg tenkte på alt jeg kunne gjort hvis ikke, alt jeg nå ikke kunne gjøre, bare det ikke å ta en røyk. men alt dette glemte jeg så fort Maiken var ute, eller jeg glemte det allerede dagen etter tanken var tenkt, følelsen følt. Men jeg kjenner av og til en trang til at ting skal gå fort, at det å få barn og se dem vokse opp, skal gå fort. (Marstein, 2018, s. 170)

Monika føler seg bundet og heldig på samme tid, hvilket kan bli stående som en presentering av mors-ambivalens. Ambivalensen rettes ikke nødvendigvis mot barnet, men mot alt som følger med morsrollen. Selv om tankene om at livet er 'lagt' er som flyktige, er det flere

områder av livet hennes som aldri blir de samme. Hun fullfører eksempelvis aldri hovedoppgaven, og leser ikke en eneste bok på lang tid etter at hun går ut i permisjon. I de indre refleksjonene over livsendringen kan det leses en sorg over å ha mistet en del av sitt tidligere seg, og mangelen på tid til egne interesser kan kobles opp mot Baraitsers (2006) poeng om at mødre ofte må gi slipp på deler av seg selv for å prioritere barnet og barnets interesser (s. 218).

Monikas situasjon kan knyttes opp mot en utfordring Rich (1985) presenterer som vanlig for 'moderne mødre', hvor de forsøker å kombinere det å «[...] play the hostess and please her husband as her mother did, and to write her novel or doctoral thesis [...] nobody has told her how far there is to go» (Rich 1985, s. 248). Her kommer Baraitsers (2006) nevnte umulige balansegang til syne; skal moren oppfylle et tradisjonelt ideal, eller fullføre egne ønsker og lyster? I slike utfordringer problematiseres det hvordan krav og forventninger til morsrollen, som stilt i motherhood, ikke nødvendigvis vil sammenfalle med den enkeltes inngang morsrollen, samt at morsrollen vil innebære kompromisser. En liknende utfordring utforskes også i Marsteins *Plutselig høre noen åpne en dør* (2000), hvor alenemoren opplever datteren Sara som et hinder for skrivingen av hovedoppgaven: «Det er vanskelig å fortsette der jeg slapp, skrivingen blir så amputert når Sara er her» (Marstein, 2000, s. 53). Utfordringer med å kombinere morsrollen med andre roller og å prioritere seg selv som mor, er altså en gjenganger i Marsteins forfatterskap.

Jo lengre Monika innehar morsrollen, jo flere utfordringer stilles hun overfor. Hun tenker at «Maiken er en byrde på alle mulige måter, men jeg kan ikke lenger forestille meg et liv uten den byrden, uten alle måter å takle denne byrden på og alle forsøkene på å dempe den eller omgå den» (Marstein, 2018, s. 239). Igjen presenteres et tydelig eksempel på morsambivalens. Til tross for de negative følelsene om Maiken, er det utenkelig å skulle leve et liv uten henne. Den direkte tilgangen til Monikas tanker og følelser gjør at leseren også får tilgang til de forbudte følelsene, som at datteren er en byrde. Tidvis oppleves morsrollen så overveldende at hun tenker at «[...] jeg vil bryte med henne, få henne ut av livet mitt. Jeg klarer ikke dette, det er ikke verdt det, jeg liker henne ikke; nå gir jeg opp. Geir kan få ha henne alene» (Marstein, 2018, s. 357). Selv om de forbudte tankene kan være ubehagelige å lese, slik Beaulieu (2010, s. 142) presenterer, kan de legge grunnlaget for både representasjon og gjenkjennelse for leseren. Slike utdrag fremviser nemlig hvordan morsrollen ikke er entydig positiv, men også fører med seg irritasjon, sinne og frustrasjon. Som Rich (1985) skriver, har alle mødre følt på et ekstremt sinne mot barnet, eller i forbindelse med morsrollen (s. 224). I tråd med Kellet-Betsos' (2010) poenger om forfattere som anerkjenner mødres

sinne i sine romaner, kan Marstein med slike presenteringer av morsrollens vansker og utfordringer utvide bildet av mor, ta av masken og fremvise henne som noe annet enn en selvoppofrende helgen (s. 127).

Monika opplever det som utfordrende å skulle identifisere seg med rollen som mor, og alt som følger med. Et eksempel finnes i et café-besøk med en barselgruppe, hvor hun føler at en dresskledd mann irriterer seg over bråket fra barna: «[...] jeg skammet meg. Jeg skammet meg mest over de andre, men også over Maiken, som satt og hamret de våte gommene rytmisk mot underarmen min mens hun utstøtte stønn og hvin» (Marstein, 2018, s. 198). Den dresskledd mannen blir en sterk kontrast til hennes bråkete småbarnsliv, hvilket utløser en skamfølelse hos Monika. Hennes manglende identifisering med både mors- og kvinnerollen poengteres også av Elise, som uttrykker at det ikke virker som om Monika liker andre kvinner enn seg selv. Monika erkjenner at hun kan «[...] bli fortvilet hvis jeg kjente meg akkurat som andre kvinner eller andre så meg sånn» (Marstein, 2018, s. 197). Adrienne Rich (1985) skriver at kvinner som ikke primært identifiserer seg som mødre kan ha vanskeligheter med å identifisere seg med de kvinnene som gjør nettopp det (s. 237). Til tross for at Monika med å få barn nærmer seg søstrenes og venninnenenes livssituasjoner i større grad, opplever altså hun tilsynelatende fremdeles en avstand til det tradisjonelle livsvalget. Det kan derfor diskuteres hvorvidt hun fikk barn fordi hun ønsket det, eller fordi hun følte at det var det rette å gjøre, og dermed søkte å performere det tradisjonelle kvinnelige i form av å oppfylle repronormative idealer. Etersom det i stor grad forventes at kvinner skal få barn, vil det å etterleve denne standarden kunne oppfattes som en måte å utføre disse 'pliktene' på, slik samfunnet forventer at man skal gjøre det. Andersens (2012) nye biografier blir sentrale, i form at Monika gjerne ønsker å velge, mens valget forstyrres av forventninger og krav. Etter å ha blitt eldre tenker hun på hvorfor hun valgte å få barn: «Hvis jeg tenker på det nå, er det som om jeg bare ville ha det andre hadde, uten å tenke over om det var noe jeg egentlig virkelig ønsket [...]» (Marstein, 2018, s. 198). Dette sitatet kan bygge opp under tolkningen om at et ytre press og forventninger påvirket Monikas valg om å få barn, heller enn et indre ønske.

Monikas utfordringer med morsrollen vanskeliggjøres av mangelen på støtte fra dem rundt. Til tider kan hun kan sitte som på nåler og observere Maiken som leker, for å la de gode øyeblikkene synke inn. Enda oftere føler hun derimot på *moderlig skyldfølelse*: «[...] jeg følte meg som en elendig mor, og jeg tenkte: Nå ødelegger jeg henne [...]» (Marstein, 2018, s. 378). Hun betror seg til dem rundt, men møtes ikke med tilstrekkelig trøst og støtte:

En gang for kanskje et år siden spurte jeg Elise ganske direkte om hva hun syntes om meg som mor, og da så jeg at hun tenkte seg om et øyeblikk – skulle hun være ærlig eller var det best bare å støtte opp om meg som mor – og så sa hun: «Maiken er helt strålende, og du gjør en strålende jobb med henne». (Marstein, 2018, s. 311)

Basert på dette sitatet fremstår det som om Monika selv ikke mener at hun er en god mor, ettersom hennes oppfatning av et ærlig svar fra Elise ville ha vært å kategorisere henne som en dårlig mor. Den samme usikkerheten kommer frem i en samtale med moren, hvor Monika sier at hun ikke burde ha vært mor, fordi hun føler at hun ikke klarer å ta seg tilstrekkelig av Maiken. Hun søker en slags trøst og anerkjennelse hos moren: «Jeg forestilte meg at mamma ville si: Å, Monika! Det er mange måter å være mor på. Maiken er heldig som har deg som mor» (Marstein, 2018, s. 293). Anerkjennelsen og forsikringen kommer aldri, og ingen støtter tydelig opp under hennes mothering. Følelsene av ikke å strekke til som mor kan igjen knyttes til performativitet, ved at Monika ikke opplever at hun kopierer eller performerer de forventede kjønnskodede oppførselsmønstrene på rett måte. Videre kan dette knyttes til opplevelsen av ikke å oppfylle idealene innlemmet i motherhood, uten at hun selv eksplisitt setter ord på hva disse idealene er. Ettersom leseren kun har tilgang til Monikas tanker og følelser, kan dog ikke leseren vite hvorvidt Elise og moren faktisk opplever henne som en dårlig mor.

Mens Monika opplever mors-ambivalens, føler på moderlig skyldfølelse og kan bli rasende på Maiken, kan det virke som om farsrollen faller mer naturlig for barnefaren Geir. Deres foreldrestil skiller seg fra hverandre, og Monika tenker tilbake på en biltur hvor hun følte at Geir overkjørte hennes foreldrestil:

Maiken sto en gang i grøftkantene på vei hjem fra hytta med ullgenser og lue og bar rumpe og skalv mens jeg vasket henne med våtservietter, hun hadde akkurat sluttet med bleier. Jeg sa: «Jeg sa du skulle si fra, Maiken. Jeg spurte om du måtte på do!» [...] da vi hadde kjørt en stund og hun begynte å synge «Hjulene på bussen» som om ingenting hadde hendt, så sa jeg «[...] Den Hello Kitty-trusa måtte vi bare kaste, Maiken». Da snudde Geir seg og så på meg og sa «Nå må du stoppe» Han rammet meg så hardt. Han meide ned hele min karakter, min personlighet. (Marstein, 2018, s. 320-321)

Her avviker Monika igjen fra idealmoren Green (2004) skisserer, som aldri blir sint (s. 127). Hun er full av negative følelser for Maiken, og ute av stand til å holde sinnet for seg selv. Geir reagerer på Monikas oppførsel og hennes mothering, og gir uttrykk for å være uenig i denne tilnærmingen til Maiken. Det kan fremstå som at å bli sett ned på grunnet sin foreldrestil går hardt inn på Monika, som atter igjen opplever moderlig skyldfølelse. Hadde det vært Geir som ble sint, ville hun ha stoppet ham på en snillere måte, tenker hun (Marstein, 2018, s. 321).

Hun føler at hele hennes karakter og personlighet meies ned, hvilket kan knyttes opp mot begrepet mors-subjektivitet, ved at hennes subjekt må tilpasses og endres for å oppfylle Geirs forventninger til hva som utgjør en god mor. Leseren har ikke tilgang til Geirs tanker og vet derfor ikke om han har følt på det samme sinnet. Allikevel presenterer Monika ingen situasjoner hvor han fremviser et slik sinne. Selv har hun «[...] vært så sint på Maiken at jeg har holdt henne fast [...]» (Marstein, 2018, s. 283), mens «[...] Geirs myke stemme virket hypnotiserende [...] så var de to i en kokong» (Marstein, 2018, s. 284). Monika føler seg ekskludert fra det sterke båndet mellom Geir og Maiken, og erfaringene med dette presenteres ufiltrert, i form av en alt annet enn idyllisert fremstilling.

Monika og Geir går fra hverandre, og mens han forblir enslig, er hennes kjærlighetsliv med på å gjøre morsrollen ekstra utfordrende, ved å skape friksjon i forholdet til datteren. Da Maiken er rundt 9 år flytter mor og datter inn hos Trond Henrik og hans datter Frøya. Avgjørelsen om å flytte inn med dem baseres delvis på et ønske om tilrettelegging for Maiken: «[...] jeg ville gi Maiken et familieliv. Spille Ludo, se film, middag med fire rundt bordet, dra på ferie sammen» (Marstein, 2018, s. 245). Mens de bor her, forteller Maiken allikevel at hun vil bo mest hos Geir, og at hun vil feire jul med hans familie for andre år på rad. Til tross for Monikas misnøye med datteren og deres konstante kranling, vil hun ikke godta dette. Geir og Monika møtes for å diskutere problemstillingen, og mens Monika vil at de skal bestemme over datteren og følge 'reglene', argumenterer Geir for å involvere Maiken i beslutninger som angår hennes liv. Han ber Monika om å ta mer hensyn til Maiken, som tilsynelatende har følt seg overkjørt i prosessen med å få en stefar og et stesøsken. Igjen kommer Monikas forbudte, negative følelser til syne: «Jeg har lyst til å si 'drittungen'. Jeg har lyst til å si 'den intrigante, manipulerende jenta'» (Marstein, 2018, s. 261). Hun har lyst til å si det, men hun sier det ikke – muligens i frykt for Geirs reaksjon.

Slike fremstillinger blir stående som eksempler på hvordan mors-ambivalens og moderlig sinne kan fremvises i litteraturen, da Monika på den ene siden irriterer seg over Maiken, men på den andre siden ikke ønsker å miste julefeiringen med henne. Det kan argumenteres for at Monika i slike situasjoner utviser en slags barnslighet i form av sinne over ikke å få viljen sin. Umiddelbart kan det virke som om hun avviker fra bildet av idealmoren Green (2004) presenterte (s. 37). Samtidig fremstår hun allikevel som en typisk litterær morsfigur da de gjerne er preget av en barnslighet (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 13). Marsteins realistiske, nærgående og detaljrike skrivestil er med på å virkeliggjøre og levendegjøre karakterene i situasjoner som disse. Spesielt levendegjøres Monika, da leseren får innblikk i hele hennes spekter av følelser.

4.1.4 «Men hvorfor pappa?» – Er mor alltid den naturlige omsorgspersonen?

I perioden hvor Monika bor med Trond Henrik, må hun kombinere rollen som biologisk mor med rollen som stemor, og sistnevnte er også en rolle hun føler seg utilstrekkelig i:

Alltid når Maiken er hos Geir, kjenner jeg med hele meg at hun har det bra, men når Frøya er hos oss, kjenner jeg med hele kroppen hvor morløs hun er, en konstant livsviktig mangel som Trond Henrik aldri kan kompensere for, og heller ikke jeg. (Marstein, 2018, s. 287)

Det fremgår av dette sitatet som om Monika er av den oppfatning at barn –muligens spesielt døtre – trenger mødre i større grad enn de trenger fedre, basert på hennes refleksjon over Frøyas såkalte *morløshet* mens hun er hos dem. På denne måten postuleres en antakelse om moren som barnets viktigste forsørger. Dette er en utbredt antakelse, blant annet fremstilt i Joan Trontos *Moral Boundaries – A political Argument for an Ethic to Care* (1993). I denne boka presenteres argumentet om at den primære barneoppdragelsen nærmest alltid plasseres på kvinners skuldre (s. 112). Allikevel er det ikke det som er tilfellet i Monikas liv, hvor Geir er den mest tilstedeværende forelderen, som barnet søker mot.

For Monika er det ikke alltid klart hvorfor Maiken heller søker mot Geir: «Men hvorfor pappa? *Hvorfor pappa?*» (Marstein, 2018, s. 355). For leseren er det derimot tydelig at Geir i større grad er i stand til å stille opp for Maiken, på en måte Monika ikke klarer. Til tross for at det alltid er faren Maiken søker mot, er det Monika som blir ringt først dersom det har skjedd noe på skolen: «[...] jeg ble ringt, enda det var Geirs uke, de ringer alltid mor først» (Marstein, 2018, s. 416). Samfunnets antakelse om at mor skal være den primære forsørgeren av barnet kommer til syne, ved at skolen ringer henne først dersom noe skjer med Maiken, selv om Maiken helst kun vil bo hos Geir. Muligens er dette simpelthen fremvisning av hvordan skolen ikke nødvendigvis har oversikt over hvilken forelder som har barnet hvilken uke, men det kan argumenteres for at forfattere sjelden inkluderer ubetydelige tilfeldigheter i litteraturen. Kommentaren om at mor alltid ringes først, kan derfor ha blitt inkludert for å vise hvordan mor og far møtes med forskjellige krav til ansvar fra samfunnet rundt. Marstein viser derimot hvordan foreldreroller i virkeligheten vil kunne avvike fra det forventede.

I foreldreparet Geir og Monika er altså faren på mange måter den primære omsorgspersonen. Han har en selvoppofrende foreldrestil og en tydelig fars-subjektivitet preget av å sette barnet foran seg selv, som samsvarer kravene i motherhood, new momism og intensive mothering. Trond Henrik fremviser derimot en annen foreldrestil og *fathering*, altså fars-ekvivalenten til mothering, hvor han setter til side de ‘hverdagslige tingene’ som foreldremøter og smøring av matpakker, for å realisere sin forfatterdrøm:

Trond Henrik sier: «[...] Hvis jeg tenker at det er viktig å vaske opp og å smøre brødskiver med peanøttsmør, vil jeg aldri få til å skrive denne romanen. Hvis jeg skal gå på foreldremøte i barnehagen til Frøya, kan jeg bare glemme det. skjøner du hva jeg mener?» Jeg sier at jeg skjønner hva han mener. (Marstein, 2018, s. 280)

Monika sier at hun forstår, men spørsmålet er hvordan hun hadde blitt møtt dersom det var hun som stilte disse kravene. Iboende i sitatet kan det leses et premiss fra Trond Henrik, om at det er viktigere for ham å få utløp for sine interesser, enn å være en tilstedeværende og deltakende far. Tilbake til begrepet mors-subjektivitet kan det argumenteres for at det i større grad er akseptert at far beholder sin subjektivitet, mens moren må tilpasse sin subjektivitet til sin rolle som mor, og sette 'barn og husarbeid' foran egne interesser. Tidligere fremviste jeg hvordan Monika eksempelvis ikke klarer å finne tid til å fullføre hovedoppgaven sin midt i småbarnslivet. Som Marstein uttaler i intervjuet med Monrad-Krohn (2019), er hun av den oppfatning at det er enklere for menn å unngå hverdagslivets utfordringer med barn (s. 58). Dette fremvises gjennom Trond Henriks forhold til farsrollen, og det kan også kobles opp mot Monikas tanker om ansvarsfordelingen mellom henne og Geir: «[...] hvor mange ganger har du egentlig vasket doen, Geir?» (Marstein, 2018, s. 238). Geir mestrer barneoppdragelsen, men Monikas tanker kan tolkes som at hun har tatt større ansvar på andre områder, som hun muligens ikke har fått anerkjennelse for.

Selv om Monika føler at hun må gi slipp på mye i forbindelse med morsrollens transformasjon, krever hun sin frihet på visse områder, og hennes kjærlighetsliv fortsetter å forårsake friksjon i relasjonen til datteren. Hun blir sammen med Terje da Maiken er rundt 15 år, og «Maikens ønske om fleksibilitet går ikke godt overens med Terjes uforutsigbarhet» (Marstein, 2018, s. 332). Kjæresten påvirker forholdet til datteren negativt, delvis fordi Monika gjerne velger Terje over Maiken. Da mor og datter for en gangs skyld skal ha en hyggelig filmkveld sammen, er Monika mer opptatt av en SMS-samtale med Terje: «Det piper i mobilen min. 'Mamma? Hallo? Kan vi snakke ferdig?' sier Maiken. Men det pep i den!» (Marstein, 2018, s. 335). Igjen kommer Monikas barnslighet til syne, gjennom at Maiken må være den voksne som fortsetter samtalen. Monika drar til Terje, og trosser dermed datterens innstendige ønsker om at hun skal bli hjemme. En plutselig moderlig skyldfølelse overfor Maiken og en irritasjon over Terje rammer henne, da han uttrykker forundring over at Maiken vil at Monika skal komme hjem: «Ja, Terje, selvfølgelig trenger en femtenåring moren sin. Hvorfor kunne jeg ikke si det til ham?» (Marstein, 2018, s. 351). Allikevel velger hun å bli hos ham, og hun avviker derfor fra kravene stilt i intensive mothering og new momism, som

tilsier at mødre ikke skal dra fra hjemmet og barna for å tilfredsstille egne lyster (Jones, 2010, s. 244). Situasjonen kan leses som et dilemma rundt hvorvidt moren skal prioritere egne interesser eller barnets interesser. Som Lisa Baraitser (2006) poengterer, er det bare fantasimødre som er i stand til både å tilfredsstille barnets alle ønsker og behov, og samtidig sin egne (s. 221-222). Dette fremviser Marstein gjennom å inkludere hendelser som denne, hvor Monika prioriterer seg selv over datteren.

Dersom mødre avviker fra forventningene til hvor tilstedeværende de skal være, kan de møte negative reaksjoner og fremstilles som dårlige forbilder (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 13). Det er nettopp dette som skjer etter at Monika drar til Terje, da situasjonen ender med at Maiken tar en taxi til Geir i løpet av natten. Geir skriver i en SMS at datteren var redd og ensom, noe som kan tolkes som et stikk for å gi Monika skyldfølelse. Leseren får ikke innblikk i hvorvidt Monika preges av innholdet i tekstmeldingen, men igjen opplever hun altså reaksjoner fra Geir på sin mothering. Dermed skapes et skille mellom 'den selvopptatte moren' og 'den selvoppofrende faren' – iallfall utad. Monika selv opplever at det er en ubrytelig kontakt mellom Geir og Maiken, som hun ikke har sjans til å komme innpå: «[...] jeg var utenfor. Han slo meg ned i støvlene» (Marstein, 2018, s. 343).

Søsteren Elise uttrykker en motsetning mot Monika og Geirs 'moderne' ansvarsfordeling: «Jeg husker hvordan Elise antydte at jeg var rigid i min motstand mot tradisjonelle kjønnsrollemønstre [...]. 'Menn og kvinner vil aldri bli helt like', sa hun. 'Jeg tror menn må få lov til å være litt menn'» (Marstein, 2018, s. 352). Gjennom å ta avstand fra Monika og Geirs mer moderne barneoppdragelse, hvor far er den mest tilstedeværende og omsorgsfulle forelderen, tar Elise indirekte avstand fra Monikas mothering. Elises holdninger kan knyttes opp mot performativitetsbegrepet, ved at hun har visse antakelser om hvordan de ulike kjønnene skal utøve eller performere sine oppgaver. Kvinnen skal ta seg av den primære barneoppdragelsen, mens mannen skal *være mann*. Hennes respons på avvikende atferd fra disse internaliserte normene, som stemmer overens med normene i motherhood, er å se ned på eller forsøke å endre på Monika og Geirs foreldrestil, slik at de performerer sine kjønn tydeligere i tråd med hennes forventninger. Med slike diskusjoner kobler Marstein sin litteratur opp mot virkeligheten, og hun fremviser ulike forventninger og krav foreldre må forholde seg til.

Maiken og Monikas forhold blir stadig mer komplisert og fylt med både krangler og misforståelser. Da hun i en samtale med Maiken forsøker å formidle at Maiken alltid kan stole på henne, fnyser Maiken: «'Klippe? du er så langt unna klippekategorien som det går an å komme, fins det noe som er klippeaktig ved deg?'» (Marstein, 2018, s. 333). Monika er

fortvilet over mangelen på nærhet til datteren og søker trøst hos Geir, som understreker at det viktigste er at hun støtter Maiken og er interessert i hva Maiken driver med. Monika tenker derimot for seg selv at «[...] det var noe jeg måtte skjule, holde for meg selv: Jeg var ikke så interessert» (Marstein, 2018, s. 323). Basert på opplevelsen av at hun må holde tankene om den manglende interessen for seg selv, er også dette et eksempel på forbudte følelser, og igjen blir det tydelig at Monika opplever at det er visse følelser over barnet en mor helst ikke skal ha. I tillegg til å kunne tolkes som et eksempel på både mors-ambivalens i form av motstridende følelser mot barnet og moderlig skyldfølelse i form av å føle seg utilstrekkelig som mor, kan denne hendelsen også knyttes opp mot mors-subjektivitet. Monika tenker nemlig at Maiken heller ikke er interessert i *Monikas* interesser, «[...] men det ble noe annet» (Marstein, 2018, s. 323). Refleksjonen kan tolkes som at hun opplever å møtes med en holdning om at mor skal sette barnets interesser foran sine egne, samtidig som hennes egne interesser ikke skal spille en like stor rolle. Mor som subjekt blir altså ikke viktig.

Selv om forholdet mellom mor og datter aldri blir like nært som forholdet mellom far og datter, bedres det jo eldre Maiken blir. Monika tenker at «Maiken og jeg har et godt forhold nå, det trenger ikke være bedre enn det er» (Marstein, 2018, s. 368). De planlegger entusiastisk å begynne med faste løpeturer sammen, og finner ut at de har mer til felles enn de trodde. Plutselig opplever Monika at Maiken er «[...] i ferd med å bli en egen person, en pliktoppfyllende, ansvarsbevisst en, og en smule nevrotisk? Alt som ikke likner på meg, og alt som likner. Alt som likner på Geir, og på Geirs mor, og på Geirs søster» (Marstein, 2018, s. 414). Kompleksiteten i morsrollen kommer frem her, da Maiken plutselig ikke lenger er kun et barn, men en egen person som Monika kan forholde seg til på en ny måte. En mulig tolkning av denne utviklingen i deres forhold, er at de to ikke klarte å nærme seg hverandre før de begge var 'fullverdige subjekter'. Det kan være lettere for Monika å komme inn på og forstå Maiken, når hun ikke lenger tynges av ansvaret for Maikens oppdragelse.

Gjennom å inkludere situasjoner som fremviser foreldreforskjellene mellom Monika og Geir, samt utviklingen i forholdet mellom Maiken og Monika hvor forholdet blir bedre så fort hoved-oppdragelsen er ute av bildet, presenterer Marstein hvordan det ikke nødvendigvis er slik at det er moren som naturlig faller inn i rollen som primær omsorgsperson. Birkelunds (2023) artikkel om forventningene om at mor skal være nettopp dette, blir igjen relevant. Det kan diskuteres hvorvidt en begrepsutvidelse eller diskursendring er nødvendig, slik at det som tradisjonelt sett har blitt sett på som morsrolleoppgaver eller institusjonalisert motherhood, simpelthen burde omtales som *parenthood*, slik at det snakkes om foreldreskap heller enn moderskap. Som Marstein selv uttaler: «Maiken, datteren, har en fantastisk far i Geir – og jeg

tenker det går fint med henne, når hun har minst én god forelder» (Marstein, sitert i Monrad-Krohn, 2018, s. 59). Med dette viser hun til at det nettopp ikke nødvendigvis er slik at den ene eller andre forelderen er mer livsnødvendig for barnets gode oppvekst. Basert på slike fremstillinger kan det argumenteres for at Marstein problematiserer forventningene til hvordan foreldre – spesielt mødre – skal utøve foreldrerollen, og at hun ikke bare utvider bildet av mor, men av foreldrerollen i sin helhet. Denne tematikken er viktig i et likestillingsperspektiv, og kunne i seg selv ha utgjort en hel masteroppgave.

4.2 Andre mødre i romanen

4.2.1 «[...] jeg skulle ønske vi hadde tante Liv som mamma»

Innen morsrolleforskning finnes teorien om at en datter kan ha to ulike mødre. Mens den ene er hennes biologiske mor, er den andre en morsfigur som gjerne bryter med det tradisjonelle bildet av en selvoppofrende og domestisert mor:

[...] one, usually the biological one, who represents the culture of domesticity, of male-centeredness, of conventional expectations, and another [...] who becomes the countervailing figure [...] who represents the choice of a vigorous work life, of “living alone and liking it”. (Rich, 1985, s. 247-248)

Det skilles altså mellom den ‘tradisjonelle’ biologiske moren, og den mer ‘utradisjonelle’ og frie ikke-biologiske moren. På den ene siden har Monika sin biologiske mor, Else, som har tre barn og forblir gift med Monikas far frem til hans død. På den andre siden har hun tanten, Liv, som lever deler av Monikas barndom uten noen fast partner, og som er alenemor for sønnen Halvor. Monika tenker tilbake på da hun som liten sa til moren at hun var «[...] verdens verste mamma, jeg skulle ønske vi hadde tante Liv som mamma» (Marstein, 2018, s. 8). Liv er omsorgsfull, varm og raus, og forholdet mellom Monika og tante Liv er kjærlig og nært. Tante Liv har den biologiske sønnen Halvor, men båndet mellom de to fremstår ikke like nært som båndet mellom Monika og Liv. Dette kan henge sammen med at en Liv søker mot noen å danne det nevnte spesielle båndet mellom mor og datter med. Tante Liv mistet sin datter Benedicte i krybbedød, og Monika blir potensielt stående som en erstatning eller plassholder, på samme måte som Liv blir en erstatning for en morsfigur.

Monikas mor presenteres nærmest som endimensjonal heller enn som et virkelig subjekt: «Jeg visste ikke om mamma var kristen eller ikke, jeg visste aldri hva mamma stemte når det var valg, hvis hun stemte [...]. Pappa stemte Arbeiderpartiet, og tante Liv stemte også

Arbeiderpartiet» (Marstein, 2018, s. 32). Som tidligere nevnt har mødre gjerne stått som stilnede subjekter i litteraturen. Basert på Monikas mangel på innsikt i morens subjektivitet og morens avhengighet av Monikas far, blir moren stående som et eksempel på en tradisjonell litterær mor, og ikke minst samsvarer hun med Richs (1985) bilde av den konvensjonelle, biologiske moren (s. 247). Monika oppfatter henne ikke som en spesielt god mor, og hun kan bli stående som et eksempel på en fraværende mor, som til tross for sin fysiske tilstedeværelse ikke kan dekke barnas emosjonelle behov (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 13). Hun blir stående som et slags irritasjonsmoment for Monika, som beskriver henne som «[s]elvoppofrende og kravstor på samme tid, uten noen mening i tilværelsen utover det mest trivielle» (Marstein, 2018, s. 314). Hva som menes med 'det mest trivielle' forklares ikke, men sitatet kan knyttes opp teorien om mødres utvaskede subjektivitet i litteraturen (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 12). Muligens kan det her trekkes en linje mellom den stilnede moren som triviell, og måten litteratur om og for kvinner også gjerne har blitt omtalt som triviell.

Som ung plager det Monika at moren tilsynelatende kun legger merke til de ubetydelige tingene: «Mamma vet det når jeg kommer for sent på skolen, når jeg har tatt sjokolade i skapet, når jeg har kjøpt godteri på vei til skøytedammen, men ingenting om det som teller [...] at jeg gruer meg til ungdomsskolen» (Marstein, 2018, s. 16). Mangelen på morens interesse er sår for henne, men da hun selv får barn, bryr hun seg som nevnt ikke spesielt om Maikens interesser. Her kan det skimtes en parallell mellom Monika og moren, i form av at hun muligens blir mer lik sin egen mor enn hva hun hadde trodd. Kanskje blir hun også likere enn hva hun håpet, i tråd med begrepet matrophobia (Rich, 1985, s. 235). Igjen blir teoriene om tydelige likheter mellom mor og datter relevant.

Både Monika og søstrene føler en avstand til moren, uten å være i stand til å uttrykke følelsene sine. Ifølge Rich (1985) er verken avstanden eller vanskene med å sette ord på lengselen uvanlig. Hun skriver nemlig at døtre gjerne kan slite med å uttrykke at de trenger moren sin: «I could not admit to myself that I wanted my mother, let alone tell her how much I wanted her» (Rich, 1985, s. 222). Under en ferietur med storfamilien fremkommer det at Monika savner en slags nærhet og trygghet fra moren: «Jeg forestilte meg mamma si: Jeg har alltid elsket dere som dere er [...]. Men hun har aldri sagt noe sånt. Og jeg tror heller ikke at hun tenker sånn» (Marstein, 2018, s. 89). Morens emosjonelle distanse til de tre barna kritiseres også av Elise etter at de har blitt eldre: «'Du kan ikke få tre barn og gå rundt og være så deprimert', sier Elise med en merkelig hissighet» (Marstein, 2018, s. 315). Det er tydelig at Elise ser for seg et visst bilde av hva som kjennetegner en god mor, og at moren avviker fra dette bildet.

Underveis i oppveksten til Monika og søstrene har moren fremvist depressive tendenser, noe Elise hentyder til i dette sitatet. På denne måten kobles Else igjen opp mot den tradisjonelle, stilnede og fraværende litterære karakteren som O'Reilly og Podnieks (2010b) presenterer (s. 12). Elises utsagn kan videre knyttes opp mot et poeng gjort av Rich (1985), som presenterer en teori om at det under institusjonen motherhood nesten alltid vil være slik at det først og fremst er moren som får skylden dersom oppdragelsen ikke går som planlagt (s. 222). Til tross for at faren deres forlot familien for en periode da barna var yngre, er det fremdeles moren Elise fremstiller som den 'dårlige' forelderen. Hun sier at hun har vært sint på faren også, men unnskylder i det store og hele hans svik med at *moren* drev han vekk (Marstein, 2018, s. 315).

Til tross for det tidvis vanskelige forholdet til moren preget av avstand og misforståelser, ser både Monika og søstrene mye av seg selv i moren, og Monika får et noe nærmere forhold til moren etter at hun selv får barn. Dette kan potensielt knyttes til idéen om at mor og datters forhold alltid vil preges av et spesielt bånd (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 21). 52 år gammel ser Monika moren i sitt eget speilbilde på butikken, og da hun ser et gammelt bilde av moren merker hun seg at morens bryster likner hennes egne (Marstein, 2018, s. 425). Elise har på sin side alltid sett for seg at hun skulle bli mormor slik som moren har vært, til tross for at hun kun har sønner: «'Farmor', sier Elise. 'Så rart å være farmor, jeg har liksom tenkt at jeg skal være mormor, som mamma'» (Marstein, 2018, s. 406). Som nevnt vektlegger også Rich (1985) det ekstraordinære forholdet mellom mødre og døtre, og peker på hvordan de kan kommunisere på en spesiell måte fordi den ene har født den andre (s. 222). Til tross for at jeg i min oppgave ikke legger til grunn at en mor må ha født barnet for å kalles mor, er poengene om båndet mellom mødre og døtre sentrale for å forklare likhetene Monika og søstrene ser mellom seg selv og moren – og som Monika etter hvert ser mellom seg og Maiken. Disse likhetene kan være med på å styrke båndet mellom mor og datter, da det skaper en gjenkjennelsesgrunn for begge.

4.2.2 «Det skjer noe med kvinner når de får barn»

Monikas venninne og tidligere romkamerat Nina er en av mødrene som presenteres i romanen. Da Monika besøker de to før hun selv har fått barn, vil hun at de skal sitte lenge oppe for å drikke alkohol. Hun forstår ikke hvorfor Nina vil legge seg tidlig for å være opplagt til å ta seg av datteren tidlig neste morgen, og situasjonen ender med at Truls og Monika reflekterer over morsrollens innvirkning på Nina:

Truls sa med stor sorg: «Det skjer noe med kvinner når de får barn.» Jeg skjønnte hva han mente. Han mente at han hadde mistet noe, et tap. Hvis han hadde sagt det på en usympatisk, ubehagelig måte, hadde det vært enkelt. Mannssjåvinistisk [...] Jeg kunne satt ham på plass, vært avvisende, demonstrert min lojalitet til Nina. Men han gjorde ikke det, han sa det med en sorg og en fortvilelse. (Marstein, 2018, s. 102)

Monika oppfatter ikke Truls sitt utsagn som støtende eller mannssjåvinistisk, men hun bemerker at det *kunne* ha vært det. Hennes forståelse av Truls' utsagn kan forklares med at hun selv har vært vitne til at både søstrene og venninnene går gjennom en endrende transformasjon i overgangen fra kun å være seg selv til også å være mor. Det er mulig at både Truls og Monika opplever at Nina har mistet en del av seg selv, altså den delen som kan sette seg selv først uten å ta hensyn til barnets behov. Denne oppfatningen vil i så fall sammenfalle med Lisa Baraitsers (2006) nevnte poenger om at en kvinnes subjektivitet endres i overgangen fra kvinne til mor (s. 218). Hun får en mors-subjektivitet, hvor hun selv settes ut av sentrum til fordel for barnet, og hvor hun mister en del av sitt gamle jeg.

Uansett hvorvidt Monika og Truls' observasjon av morsrollens innvirkning på Nina skulle vise seg å stemme, *vet* ingen av de to om Nina opplever å ha mistet en del av seg selv. Ved en annen anledning kommer det allikevel frem at hun kan oppleve morsrollen som begrensende: «Herregud, tenk å ha en sånn frihet [...] Jeg vil gå ut og drikke meg full med deg ofte! Livet mitt er bare unger og husarbeid» (Marstein, 2018, s. 155). Med denne frustrasjonen fremviser Nina hvordan transformasjonen medfører at flere arenaer i livet endrer seg. Monika føler seg på dette tidspunktet heldig for at hun har overskuddet som Nina så gjerne vil ha: «På merkelig vis hadde jeg et slags overskudd selv, et annet enn hennes [...] Jeg kunne skryte av livet hennes og misunne det, men jeg gjør egentlig ikke det, jeg vil ha ro, jeg vil være alene» (Marstein, 2018, s. 156). Barnløshet presenteres dermed som en positiv livsvei, mens morsrollens utfordringer problematiseres.

Det er verdt å legge merke til hvordan Truls, som selv har fått barn med Nina, kun poengterer hvordan det skjer noe med *kvinner* etter at de har fått barn. Dette kan kobles opp mot forventningene til mødre, og hvordan de må performere sin rolle og sitt kjønn på en viss måte. Igjen blir Marsteins antakelse om at det foreligger ulike forventninger til mor og far, fra Monrad-Krohns (2019) intervju, relevant. Truls' utsagn kan tolkes som at hans oppfatning er at kvinner – enten av fri vilje eller grunnet uuttalte normer – må oppføre seg i tråd med den ansvarsfulle og hengivne moren som setter barnets interesser før sine egne. Som far er han derimot i større grad fri til å opprettholde sin gamle personlighet. Her kan mitt tidligere poeng, presentert i forbindelse med diskusjonen mellom Monika og Trond Henrik om at han

må få leve livet uforstyrret av 'hverdaglige ting', kobles på. Far har muligens tradisjonelt sett hatt større frihet til å beholde sin originale subjektivitet, mens mor må tilpasse sin subjektivitet for å samsvare med krav stilt til morsrollen. Eksempelet om hvordan det er moren som får skylden av Elise for å ha vært deprimert og fraværende under barnas oppvekst, mens det var faren dro fra familien, blir igjen relevant. Slike tolkninger må dog ikke leses som en problematisering over farsrollen som sådan, men heller en problematisering av samfunnets normer som tilrettelegger for slike oppfatninger som Truls fremviser gjennom sitt utsagn, ved å stille ulike krav til mor og far. Igjen blir altså diskusjonen om hvilken forelder som er den primære forsørgeren relevant. En annen kvinne Monika opplever at endrer seg som følge av å ha fått barn, er søsteren Elise. Jeg vil nå analysere hennes mothering, slik den observeres av Monika.

4.2.3 Skamløs omfavnelse av familielivet

Monika er yngst av de tre søstrene, får barn sist, og er den eneste som får en datter. Mens det ikke vies stor plass i romanen til Kristins morsrolle, er Elises mothering noe Monika reflekterer over gjennom hele romanen:

Hun blottlegger livet sitt uten skam, demonstrerer at slik er det, og slik skal det være, dette er det eneste riktige livet [...]. Elise har blitt alt jeg ikke vil bli [...] og kanskje har Elise selv følelsen av å ha blitt alt hun ikke ville, men samtidig av ikke å ha noe annet enn å tviholde på dette [...]. (Marstein, 2018, s. 81)

Sitatet viser hvordan storesøsteren har blitt alt Monika ikke vil bli, med familieliv og alt som hører med. Som tidligere nevnt mener Monika at Elise er preget av inngrodde holdninger, og det 'tradisjonelle' kommer frem i det foregående sitatet. Ved at Monika oppfatter det som at Elise legger frem livet sitt uten skam, kan det tolkes dithen at hun selv ville ha følt skam av å leve et såpass tradisjonelt liv. Igjen kan teorien om å ha vansker med å identifisere seg med andre kvinner som har morsrollen som en tydelig del av sin personlighet, kobles på (Rich, 1985, s. 237).

Elise utviser ingen tydelig ambivalens eller frustrasjon over morsrollen i øyeblikket, og det kan virke som om ambivalensen først og fremst pålegges henne av Monika. Allikevel utviser søsteren små drypp av ambivalens gjennom romanen, som da hun skal føde sin tredje sønn: «'Jeg har ikke morskjærighet nok til en gutt til', sa Elise. 'Å, jo da, sa mamma, du har så mye kjærighet, det er alltid nok til en til.'» (Marstein, 2018, s. 138). Seansen ender med at Elise etter fødselen smiler «[...] bredt og tappert [...]» (Marstein, 2018, s. 138). En mulig tolkning av hvorfor Monika opplever smilet som nettopp tappert kan være at hun ser en slags

resignasjon hos søsteren. Det kan også være en feiltolkning fra Monikas side, ved at hun projiserer egne følelser over på Elise, da hun på dette tidspunktet er barnløs og relativt frastøtt av tanken på en kjernefamilie.

Monika mener at Elises drivkraft er å komme seg gjennom ting, og hun tenker med vemod på alle søsterens drømmer som ikke ble oppfylt. Igjen gjøres dette uten at Elise selv har nevnt disse drømmene. Det kan også virke som om Monika mener at familielivet har spist opp eller endret søsteren: «Jeg lurte på hva Elises hobbyer var, men jeg fikk meg ikke til å spørre, det ville lyde som om jeg gjorde narr av henne» (Marstein, 2018, s. 319). Dette er refleksjoner hun gjør etter selv å ha fått barn, og på samme måte som hun opplever å ha mindre tid til å gjøre de tingene hun gjorde før hun fikk barn, observerer hun også at søsteren endres av morsrollens transformasjon. Hun reflekterer over hvordan Elises hus er fylt med ting barna har lagd, mens hun selv ikke har spart på noe fra Maiken. På denne måten kobles dermed søsteren opp mot morsrollen og familielivet, mens hun selv tar avstand til denne måten å leve på, i likhet med måten Elise tar avstand fra Monika og Geirs mer moderne familieliv og foreldreroller. De to søstrene tar avstand fra hverandres mothering og livsvalg på hver sin måte, men deres forhold forblir relativt nært gjennom hele romanen, og den ene inngangen presenteres ikke nødvendigvis som mer positiv eller naturlig enn den andre fra forfatterens side. Allikevel mener Monika som nevnt at familielivet gjør at Elise må gå på kompromiss av egne ønsker og drømmer. En mor som fremviser en annen inngang til morsrollen enn Elise er den siste moren jeg vil trekke frem i denne analysen, nemlig Torunn.

4.2.4 Nødvendig avstand

Etter et brudd flytter Monika inn hos kunstneren Torunn, hvor hun bor på Torunns datters gamle rom. Torunn forteller at det var godt å få datteren ut av huset: «[...] ingen barn burde bo hjemme etter at de har blitt voksne, det var ordentlig godt å få henne ut» (Marstein, 2018, s. 154). Der hvor leseren ellers kan få tilgang til Monikas dømmende, kritiske og analyserende tanker om personene rundt, skildres det relativt utradisjonelle utsagnet hvor mor tar avstand fra barnet, uten dramatikk og videre analyse. Her avviker Torunn fra de nevnte forventningene om at mor skal sette barnet som sin aller høyeste prioritet, og det kan virke som om hun gjør dette uten å føle på den store skammen og de ulike forventningene til å være en god mor som Greens (2004) intervjuobjekter la frem (s. 127). Ettersom Monika ikke negativt reagerer på Torunns utsagn om den nødvendige avstanden til datteren, avviker interaksjonen fra teorien om at mødre som uttrykker mors-ambivalens vil møtes med negative reaksjoner fra dem rundt (O'Reilly & Podnieks, 2010b, s. 15). Dette kan være med på å skape en aksept og åpenhet

rundt ambivalensen og utfordringene som fører med morsrollen, som eksempelvis å føle behovet for en avstand til sitt eget barn.

Ei heller ikke Torunns datter gir uttrykk for å savne et nærmere forhold til moren: «Hun sto ute i svalgangen og ville ikke komme inn, men udramatisk (Marstein, 2018, s. 156). Torunn forteller Monika at datteren helt fra hun var tenåring har tatt avstand, uten noen forklaring. Det eneste hun kan komme på som forslag, er altså at datteren bodde hjemme for lenge. Forholdet vies ingen videre analyse av Monika, men det inkluderes allikevel i romanen, og igjen blir poenget om at forfattere sjelden tar med tilfeldige ting i sin litteratur, relevant. Forholdet legges ikke nødvendigvis frem som et ‘dårlig’ forhold, men heller noe utradisjonelt eller noe som er verdt å bite seg merke i. Torunn kan derfor bli stående som et bilde på en utradisjonell mor som skaper en ny biografi med et mor-datter-forhold preget av avstand, men også respekt for den andres ønsker om avstand. Selv om forholdet presenteres som relativt kaldt og upersonlig, kommer ikke Monika over hvor like de to er hverandre: «Da datteren kom [...] ble jeg overrasket over hvor lik i type hun var moren. Langt vidt skjørt, langt rett hår med midtskill» (Marstein, 2018, s. 156). Denne likheten kan være et bilde på hvordan datter ofte – til tross for et ønske om å løsrive seg fra mor for å fullføre sin egen individualiseringsprosess – vil inneha likhetstrekk med sin mor.

Monika og Torunn oppfyller den tradisjonelle kvinnelige biografien hva gjelder reproduksjon, men deres individuelle utøvelse av morsrollen, hvor mor settes inn i sentrum og barnet flyttes ut av sentrum, kan stå som en slags ny eller motstående biografi til det tradisjonelle bildet av den selvoppofrende moren. Mens Monika ofte preges av moderlig skyldfølelse, får leseren aldri innblikk i hvorvidt Torunn unnskylder seg for sine tanker og utsagn om at det var godt å få datteren ut av huset. Hun kan på denne måten stå som en positiv motvekt til Monika, som skammer seg over sine ‘forbudte tanker’ om datteren, ved å fremvise at mødre ikke behøver å ha dårlig samvittighet for hvordan de utøver sin rolle som mor. På samme måte som delanalysen av foreldreforskjellene mellom Monika og Geir sett i et likestillingsperspektiv kunne ha utgjort et eget forskningsprosjekt, kunne også mor-datter-tematikken i romanen ha utgjort det, og det er mye mer som kunne ha blitt skrevet om disse ulike relasjonene i romanen, som av plass-og relevanshensyn ikke har blitt inkludert.

4.3 En helhetlig fremstilling?

4.3.1 Presentasjon og representasjon av ulike mødre

I denne oppsummerende delen av analysen vil jeg oppsummere og analysere effekten av de ulike morsrolle-fremvisningene som har blitt presentert i den foregående analysen. Basert på min analyse, kan Richs (1985) skille mellom motherhood og mothering benyttes for å vise hvordan Marstein grovt sett skriver frem to hovedtyper av mødre, nemlig mødre preget av idealene fra motherhood, new momism og intensive mothering, og mødre som faller utenfor disse kravene og potensielt heller fremviser empowered mothering. Hvordan kan en opprettholdt bruk av skillet mellom motherhood og mothering forsvares, når det som nevnt har blitt kritisert av DiQuinzio (1999), blant annet grunnet overforenkling? Todelingen og kontrasteringen medfører unektelig en forenkling, og innad i de to typene finnes det mange ulike nyanser, men skillet kan allikevel være nyttig. I min analyse av romanen har begrepene nemlig fungert som rettesnorer både for å undersøke hvordan individuell utøvelse kan skille seg fra forventet oppførsel, og for å kunne kategorisere ulike typer mødre. Begrepene kan altså benyttes for å analysere hvordan Marstein nettopp presenterer at det ikke kun finnes én type mor. På denne måten åpnes det også for å fremvise skillet mellom hva morsrollen 'skal' være, og hva den 'egentlig er', eller iallfall hva den kan være. Selv om jeg presenterer hvordan Marstein grovt sett skriver frem mødre som enten kan plasseres tydeligst i motherhood eller tydeligst i empowered mothering, må ikke dette leses som at en mor enten passer fullstendig inn i motherhoods idealer eller faller fullstendig utenfor, da alle mødre i romanen til en viss grad innehar trekk fra begge de ulike kategoriene.

Elise omfavner familielivet og har morsrollen som en tydelig del av sin personlighet. Torunn og Monika fremviser ikke den samme identifiseringen, og inntar heller en større avstand både til barnet og til morsrollen generelt. På denne måten avviker de to sistnevnte fra Greens (2004) idealmor som setter morsrollen som det mest sentrale i sitt liv, mens Elise i større grad samsvarer med denne idealmoren fremsatt i institusjonen motherhood. Det å sette opp slike kontraster mellom mødre kan – dersom det brukes feil – virke mot sin hensikt. Hensikten med analysen har ikke vært å fremvise mødre som enten gode eller dårlige, men å vise at det finnes mer enn én type mor, samt å fremvise hvordan Marstein problematiserer de uoppnåelige kravene kvinnene stilles overfor både før og etter de blir mødre. Marstein moraliserer ikke over de ulike mødrenes valg og fremferd, og på denne måten kan det argumenteres for at hun lar romanen være et sted hvor flere ulike mors-identiteter fremstilles,

i tråd med Juhaz' teorier om mors-skriving slik de presenteres av Lisa Baraitser (2006, s. 224).

Skillet mellom de ulike inngangene til morsrollen er interessant, spesielt når det gjelder Elise og Monika. Med de to søstrene presenterer Marstein hvordan to kvinner, født med noen års mellomrom, oppvokst i samme hus med de samme foreldrene, kan forholde seg ulikt både til repronormativitet, performativitet og antakelser om hvilken oppførsel og hva slags ansvar som er knyttet til morsrollen. Mens Elise i større grad samsvarer med motherhoods idealer og etterlever kravene stilt i new momism og intensive mothering – blant annet ved å se ned på Monikas moderne ansvarsfordeling i foreldrepåret – kan Monikas inngang til morsrollen bli stående som et eksempel på empowered mothering, gjennom en avstandstaken til de tradisjonelle normene. Elise og Monika kan sammenliknes med et annet søskenpar i romanen, nemlig Liv og Else, altså tanten og moren. Liv og har overskudd til å stå som en slags bonusmor for Maiken, til tross for, eller muligens på grunn av, å ha mistet en datter i krybbedød. Else får tre barn, men er ifølge Elise for deprimert til å være en emosjonelt tilstedeværende mor for de tre barna. Monika får ett barn, og opplever dette som svært utfordrende. Elise får derimot tre barn, og klarer å kombinere familielivet med andre roller, uten den samme uttalte ambivalensen som Monika fremviser. På den ene siden passer Liv mer inn i motherhoods idealer enn Else, men ettersom motherhood-institusjonen er sterkt sammenknyttet med tanken om kvinnen under mannlig kontroll, kan hun heller knyttes opp mot empowered mothering. Hun uttaler ingen aversjon mot Monika og Geirs mer moderne oppdragelse, og er en av de få karakterene som Monika ikke opplever at ser ned på hennes mothering. Else og Elise er derimot i større grad preget av repronormative holdninger og idéer om hvordan ulike kjønn skal performere sine roller, og kan dermed analyseres som å være mer farget av motherhoods idealer. Liv og Monika står derimot noe friere, og kan altså heller knyttes opp mot empowered mothering.

Ettersom leseren kun har tilgang til Monikas tanker og følelser, vil det være en fare for at innganger til morsrollen som skiller seg fra hennes egen inngang, fremstilles i et negativt lys. Dette kunne ha ført til en ensidig presentering av morsrollen hvor én type mothering prioriteres over andre. Allikevel legger Marstein som nevnt ikke frem Monikas inngang til morsrollen som bedre enn de andre mødrenes inngang, og leseren får tydelig innblikk i fordelene og ulempene ved de ulike tilnærmingene til mothering. Ingen av karakterene presenteres som verken feilfrie eller uoppnåelige, og med dette legges grunnlaget for at flere ulike mødre som leser romanen kan kjenne seg igjen i innholdet. Romanen blir dermed en representasjonsarena for flere ulike typer mothering. Igjen kommer jeg tilbake til poenget om

at Marsteins presentering og problematisering fremkommer gjennom en ufiltrert fremstilling av hvordan morsrollen kan se ut hos ulike mødre, presentert i form av skjønnlitteratur.

4.3.2 Problematisering av uoppnåelige krav og forventninger

Hva blir effekten av å presentere og problematisere morsrollen gjennom mors-skriving slik Marstein har gjort? Spørsmålet kan besvares med O'Reilly og Podnieks (2010b) poeng om at kreative tekster har muligheten til å rekonstruere morsrollen (s. 4). Her blir litteraturens *bruk* og betydning sentral, i form av at det kan skapes et felles grunnlag av utforskning, representasjon og anerkjennelse. Basert på min analyse og mine tolkninger, kan det oppsummeres som, og argumenteres for, at Marstein skriver frem et realistisk skjønnlitterært portrett av hvordan morsrollen *kan* utspille seg hos ulike mødre, og at det med denne rollen følger med både ambivalente følelser, skyldfølelse og press om å passe inn i ulike idealer. Etersom morsrollen blir utfordrende for Monika, og leseren får tilgang til hennes ufiltrerte tanker, kan det argumenteres for at Marstein er med på å nyansere bildet av mor, til å bli noe mer enn en selvoppofrende helgen som uten anger setter sine egne interesser til side for å fullføre sine oppgaver som mor. Romanforfatteren presenterer og problematiserer hvordan samfunnet gjerne reagerer negativt på slike mødre som Monika. Ingen av de andre karakterene støtter Monikas mothering fullt ut. Ikke engang datteren opplever henne som 'nok'. Med romanens hovedkarakter fremvises altså morens egne forventninger til seg selv, barnets forventning til mor, og omverdens forventning til mor. Marstein får dermed frem forskjellene i ulike kvinners tilnærming til rollen, i tillegg til å fremvise at morsrollen ikke nødvendigvis er det naturlige valget for alle kvinner. På denne måten problematiseres repronormative antakelser som fronter en slik tankegang.

Analysen har også vist hvordan repronormativitet og performativitet ofte henger sammen, og at idealene om å performere sitt kjønn på en viss måte, eksempelvis ved å få barn og dermed oppfylle det repronormative forventningspresset, ofte pålegges kvinner i større grad enn menn. Dette funnet kan henge sammen med at min undersøkelse har fokusert på nettopp morsrollen, men det støttes for eksempel opp av måten det i aller størst grad er kvinnelige karakterer som defineres ut fra sin eventuelle barnløshet.

Før Monika blir mor, møtes hun med antakelsen om at den naturlige veien å gå for henne, er å få barn. Moren mener det, søstrene mener det, og de ulike kjærestene mener det. Repronormativitet er altså tydelig til stede i flere av romankarakterene. Monika selv gir aldri uttrykk for et inderlig ønske om å starte en familie. Før hun får barn observerer hun personene rundt, og stiller seg kritisk og spørrende til deres livsvalg. Søsteren Elise virker fanget i

familielivet, venninnen Nina har ikke overskudd og mister tilsynelatende en del av den gamle seg, og moren har nok med sin egen depresjon og utmattelse. Hun observerer og dømmer både mødrene og de barnløse kvinnene rundt seg, på samme måte som hun selv dømmes og observeres både som barnløs og som mor. Dobbeltheten blir her tydelig, i den forstand at mens Monika opplever det som restriktivt å skulle passe inn i andres forventninger til morsrollen, stiller hun også selv forventninger til andre mødre og andre kvinner.

Marstein kan altså bli stående som et eksempel på en forfatter som fremviser skillet mellom idé og virkelighet, med sin presentering og problematisering av morsrollen. På den ene siden problematiserer hun forventningspresset som legges til morsrollen gjennom motherhood, mens hun samtidig presenterer hvordan ulike mødre forvalter morsrollen gjennom individuell mothering. Et tydelig funn i forbindelse med dette, er at forventningen og institusjonen, altså motherhood, ofte vil avvike fra den faktiske levde erfaringen, altså mothering. Som følge av gapet mellom idé og virkelighet, kan morens opplevelse av sin rolle som mor preges av brutte forventninger og forhåpninger, ambivalens og en følelse av moderlig skyldfølelse. Min analyse har dermed vist hvordan morens individuelle utøvelse og erfaring alltid vil måles opp mot et samfunnsskapt ideale, hvilket kan oppsummeres som mothering versus motherhood.

5 Avsluttende refleksjoner og mulige videreutviklinger

Jeg innledet denne masteroppgaven med å vise til Trude Marsteins utsagn om at interessen for morsrollen var blant grunnene til at hun skrev frem hovedkarakteren i romanen *Så mye hadde jeg* fra 2018, som kvinne. Dette koblet jeg opp mot min egen motivasjon for nettopp å undersøke denne tematikken i min masteroppgave, og i denne masteroppgaven har jeg undersøkt problemstillingen “*Hvordan presenteres og problematiseres morsrollen i Trude Marsteins Så mye hadde jeg (2018)?*”. Morsrolletematikken har ikke alltid blitt ansett som en likeverdig litterær tematikk, og såkalte *dameromaner* har blitt devaluert til trivillitteratur. I min oppgave har jeg gjennomført en litterær analyse av romanens passasjer som omhandler morsrollen, og et av målene vært å legge frem morsrollen som et litterært tema som bør analyseres på lik linje med andre tematikker. Med tanke på de flere nyttegevningene hvor morsrollen tematiseres, som fremlagt av Elkin (2018), regner jeg dette som både dagsaktuelt og interessant. Problemstillingen er relativt åpen, og fortjener derfor også et åpent og utforskende svar.

Størst plass i analysen har blitt viet til hovedpersonens forhold til, og opplevelser med, morsrollen. Før hun får barn møtes Monika med antakelsen om at alle kvinner burde få barn, og denne repronormativitetstanken henger ved gjennom hele romanen. Hun opplever et press fra menneskene rundt for å starte familie, men ser i utgangspunktet barnløshet som et likeverdig valg. Til slutt får hun barn, kanskje heller ut av plikt enn av ønske. Morsrollen er noe hun opplever som utfordrende, hvilket fører til at hun preges av ambivalente følelser og moderlig skyldfølelse. I tillegg kan hun tidvis oppleve et rasende sinne mot datteren. Med slike fremvisninger er ikke Marstein kun med på å utvide bildet av mor, men også av far. Monika får nemlig barn med Geir, som glir naturlig inn i farsrollen. Dermed rives idéen om mor som primær omsorgsperson ned. Tidvis ønsker Monika å bryte med Maiken, mens Geir og Maikens bånd fremstilles som ubrytelig. Fremvisningene av det moderlige sinnet gjør at Marstein fortsetter på en trend i litteraturen, nemlig det å skape mer åpenhet rundt moderlig sinne og mors-ambivalens (Baraitser, 2006, s. 220).

Monika opplever det som at hun mister en del av seg selv i overgangen fra kun å være seg selv, til også å være mor. Det å miste seg selv kobler hun også opp mot andre mødre i romanen, som venninnen Nina og søsteren Elise. Kunstneren Torunn utviser derimot en avstand til datteren, og blir et motstående bilde til den selvoppofrende moren, som spesielt Elise fremstår som. Dette gjør hun uten den samme skyldfølelsen som Monika preges med.

Hun hun fornyer dermed bildet av mor i litteratur og i samfunnet ellers, og bryter med tradisjonen om at mor blir et utvisket subjekt.

Adrienne Rich (1985) skriver at kvinner møtes med et sosialt press som kan være både restriktivt og skadelig, for å passe inn i motherhoods idealer (s. 126). Marstein viser hvordan morsrollens implikasjoner kan problematiseres, ved at forventningene som stilles til en mor – både fra henne selv og omverdenen – kan legge negative føringer på morens tilnærming til og opplevelse av morsrollen. Problematiseringen ligger altså både i en fremvisning av hvordan morsrollen nærmest pålegges kvinner som et ufravikelig valg, hvordan den fører med seg forventninger fra samfunnet rundt, hvordan den tidvis kan føles utfordrende og umulig, og hvordan det ikke nødvendigvis er slik at alle egentlig passer til å være mor. Det er dermed ikke nødvendigvis rollen i seg selv som problematiseres, men heller forventningene til den, og hvordan den kan oppleves som begrensende, belastende og utfordrende når virkelighet ikke samsvarer med idé, eller individuell mothering ikke samsvarer med idealene i institusjonen motherhood. Marstein presenterer med dette morsrollen som en individuell og sprikende erfaring, preget av både oppturer og nedturer. Måten hun presenterer denne erfaringen og utøvelsen på, er gjennom hovedpersonen Monikas observasjon av både egne og andres utøvelse av morsrollen.

Selv om Monika er den eneste romankarakteren som leseren har tilgang til tankene til, kan det argumenteres for at romanen bidrar til et helhetlig bilde av morsrollen, hvor deler av dens implikasjoner problematiseres. Problematisering og presentering er ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende begreper, men skal man forsøke å skille de to begrepene fra hverandre basert på min analyse, er det visse aspekter fra romanen som kan trekkes frem. Den positive presenteringen kommer frem gjennom mødrenes øyeblikk hvor de er stolte av barna eller føler seg tilfreds med jobben de har gjort som foreldre, mens problematiseringen kommer frem gjennom å kaste lys på utfordringer moren stilles overfor som følge av å inneha morsrollen.

Min analyse viser hvordan litteraturen kan brukes til å peke på utfordringer eller problematiske aspekter ved etablerte begreper. Morsrolleforskning bidrar etter min erfaring med nyttige begreper og innsikter for å undersøke dette, hvilket er med på å øke litteraturens bruks- og nytteverdi. Ettersom *Så mye hadde jeg* (2018) presenterer ulike sider ved morsrollen og legger frem morsrollen som noe ikke entydig positivt, kan den både bli stående som en utfordrer av det stereotypiske bildet av mor, og en skjønnlitterær arena for gjenkjennelse og representasjon. Marstein tar masken av morsrollen, og fremviser morsrollens sider uten en idyllisering.

En interessant utvidelse av temaet i min masteroppgave kunne være å undersøke hvordan Marstein behandler denne tematikken i flere av sine verk, da vanskelighetene med å balansere morsrollen og rollen som individ, vanskelige mor-datter-forhold og vanskelige mor-barn-forhold generelt synes å være en gjenganger i hennes forfatterskap. Eksempelvis har jeg i denne oppgaven vist til hvordan utfordringer med å fullføre hovedoppgaven og samtidig være en tilstedeværende mor, er en utfordring både for moren i *Så mye hadde jeg* (2018) og moren i *Plutselig høre noen åpne en dør* (2000). Morsrollens utfordrende aspekter kommer også til syne i Marsteins roman *Egne Barn* (2022), og ved å undersøke gjengangere av morsrollefremstilling i Marsteins forfatterskap, kan det skapes en oversikt hennes fremvisning og behandling av denne tematikken. En slik videreutvikling av mitt forskningsprosjekt vil etter min mening kunne bidra positivt til både å utvide og opprettholde morsrolleforskningen i litteraturvitenskapen, og til å undersøke hvordan Marstein belyser morsrollens ulike aspekter i flere av sine verk. Kanskje kan man stille spørsmålet: *Hvorfor er nettopp morsrollen en gjenganger hos Marstein?*

6 Relevans for lektoryrket

I romanen ender Monika opp som lærer, og hun tenker at «[j]eg passer til å være lærer, nå gjør jeg det, jeg liker å komme inn i det klasserommet. Dette er min oppgave nå, kan jeg tenke, mitt ansvar, min mening i livet» (Marstein, 2018, s. 426). Snart er det min tur til å ta dette ansvaret, og hvordan har masteroppgaven forberedt meg på dette? Min masteroppgave innebærer en litterær analyse av morsrollefremstilling, og den er derfor relevant for norskfaget på flere måter. Underveis i oppgaven har jeg gjennomgående pekt på romanens samfunnsmessige relevans, og det å erverve seg kunnskap om litteraturen og samfunnets gjensidige påvirkning er sentralt for å gjøre norskfaget interessant og givende for elevene. På denne måten trekkes undervisningen nærmere deres livsverden, ved at de kan oppdage hvordan litteraturen kan benyttes som virkemiddel både for å kommentere på, utfordre og speile virkeligheten. En bevissthet rundt litteraturens mulighet til å fremvise skjulte strukturer som på en eller annen måte kan oppleves som begrensende eller retningsførende for en viss gruppe i samfunnet, kan også gjøre at elevene trenes i *kritisk tenkning* både når det gjelder litteratur, og ellers.

Etter 10.trinn skal elevene være i stand til å lese skjønnlitteratur og sakprosa [...] og reflektere over tekstenes formål, innhold, sjangertrekk og virkemidler (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 9). Det å undersøke *Så mye hadde jeg* (2018) eller andre romaner med liknende tematikker, kan legge grunnlaget for slik refleksjon. I min oppgave har jeg fremvist hvilke forventninger mødre må forholde seg til, samtidig som jeg har utforsket mulighetene for en diskursendring rundt nettopp morsrollebegrepet. I undervisningen kan det, på grunnlag av dette, legges opp til at elevene skal undersøke hva formålet er med å fremvise morsrollens utfordringer på en slik måte Marstein gjør det. På denne måten kan grunnlaget legges for nettopp *kritisk tenkning*. Kritisk tenkning og etisk bevissthet er en av delene i LK20s overordnede del, hvor det vektlegges at elevene skal være i stand til å reflektere over og ta standpunkt til etablerte tanker, normer og idéer (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 6). I min masteroppgave har jeg undersøkt hvordan en presentering og problematisering av morsrollen i Marsteins roman kan være med på å utvide eller endre etablerte normer, og masteroppgaven vil dermed kunne ha en relevans for å nå målet om å utvikle elevenes kritiske tenkning. Dette er spesielt interessant i en tidsalder som vår, hvor både kjønnsnormer og kjønnsroller er mer flytende og oppe til debatt enn før.

7 Litteraturliste

- Andersen, P.T. (2012). *Norsk Litteraturhistorie* (2.utg.). Universitetsforlaget.
- Baraitser, L. (2006). Oi Mother, Keep Ye' Hair On! Impossible Transformations of Maternal Subjectivity. *Studies in Gender and Sexuality*, 7(3), 217-238. https://doi.org/10.2513/s15240657sgs0703_1
- Beaulieu, E. (2010). "Opaque with confusion and shame": Maternal Ambivalence in Rita Dove's Poetry. I A. O'Reilly, & E. Podnieks (Red.), *Textual Mothers/Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women's Literatures* (s. 141-156). Wilfrid Laurier University Press.
- Birkelund, S.L. (2023, 23. mars). Er det ikke litt rart å si at jeg er heldig? *Nettavisen Norsk Debatt*. <https://www.nettavisen.no/norsk-debatt/er-det-ikke-litt-rart-a-si-at-jeg-er-heldig/o/5-95-998368>
- Bjerck Hagen, E. (2006). Teori, metode og vitenskapelighet i litteraturforskningen. *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift*, 9(1), 37-49. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-288X-2006-01-03>
- Butler, J. (2020). *Kjønn, performativitet og sårbarhet* (Holm-Hansen, L., Overs.). Cappelen Damm Akademisk (Opprinnelig utgitt 1990).
- Claudi, M.B. (2017). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.
- Coulter, M. (2010). Aberrant, Absent, Alienated: Reading the Maternal in Jane Urquhart's First Two Novels, *The Whirlpool* and *Changing Heaven*. I A. O'Reilly, & E. Podnieks (Red.), *Textual Mothers/Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women's Literatures* (s. 31-46). Wilfrid Laurier University Press.
- DiQuinzio, P. (1999). *The Impossibility of Motherhood – feminism, individualism and the problem of mothering*. Routledge.
- Drangsholt, J. S. (2012, 3. mars). *Hvor blir det av mor i litteraturen?* *Aftenposten*. <https://www.aftenposteninnsikt.no/3-mars-2012/hvor-blir-det-av-mor-i-litteraturen>
- Elkin, L. (2018, 17. juli). Why all the books about motherhood? *The Paris Review*. <https://www.theparisreview.org/blog/2018/07/17/why-all-the-books-about-motherhood/>
- Franke, K. (2001). Theorizing Yes: An Essay on Feminism, Law, and Desire. *Columbia Law Review*, 101(1), 181-208. <https://doi.org/10.2307/1123512>

- Gabrielsen, B. (2018). *Hvorfor lese romaner?* [Bokanmeldelse av *Så mye hadde jeg 2018*, av T. Marstein]. Dagens Næringsliv, DN Helg.
<https://www.dn.no/magasinet/boker/anmeldelser/trude-marstein/litteratur/hvorfor-lese-romaner/2-1-364365>
- Green, F. J. (2004). Feminist Mothers: Successfully Negotiating the Tension between Motherhood as 'Institution' and 'Experience'. I A. O'Reilly (Red.), *From Motherhood to Mothering: The Legacy of Adrienne Rich's Of Woman Born* (s. 125-136). State University of New York Press.
- Hamm, C. (2013). Hva er det med mor? Det ubehagelige moderskapet i norsk samtidslitteratur. I A. B. Rønning, & G. Uvsløkk (Red.), *Kjønnsforhandlinger: Studier i kunst, film og litteratur* (s. 51-68). Pax Forlag.
- Hoffart, A.R. (2022). Butlers helhetlige prosjekt? *Agora*, 40(1), 348-355.
<https://doi.org/10.18261/issn.1500-1571-2022-01-23>
- Iversen, I. (1982). Litteraturvitenskapens samfunnsmessige forpliktelser. I A. Kittang, & U. Lie (Red.), *Litteraturforskning og litteraturformidling. Perspektiv på ei legitimeringskrise*. (s. 24-31). Universitetsforlaget.
- Jones, R. (2010). But She's a Mom! Sex, Motherhood, and the Poetry of Sharon Olds. I A. O'Reilly, & E. Podnieks (Red.), *Textual Mothers/Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women's Literatures* (s. 241-252). Wilfrid Laurier University Press.
- Kellet-Betsos, K. (2010). Subverting the Saintly Mother: The Novels of Gabrielle Poulin. I A. O'Reilly, & E. Podnieks (Red.), *Textual Mothers/Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women's Literatures* (s. 125-140). Wilfrid Laurier University Press.
- Kittang, A. (2001). For eller imot tolkning? I A. Kittang (Red.), *Sju artiklar om litteraturvitenskap* (s. 35-54). Gyldendal.
- Kunnskapsdepartementet (2019). Læreplan i norsk (NOR01-06). Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06?lang=nob>
- Kunnskapsdepartementet (2017). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/folkehelse-og-livsmestring/>
- Lothe, J., Refsum, C. & Solberg, U. (2007). *Litteraturvitenskapelig leksikon* (2.utg.). Kunnskapsforlaget.

- Marstein, T. (2022). *Egne barn*. Gyldendal.
- Marstein, T. (2004). *Konstruksjon og inderlighet – essays*. Gyldendal.
- Marstein, T. (2000). *Plutselig høre noen åpne en dør*. Forlaget Oktober.
- Marstein, T. (1998). *Sterk sult, plutselig kvalme*. Forlaget Oktober.
- Marstein, T. (2018). *Så mye hadde jeg*. Gyldendal.
- Monrad-Krohn, V. (2019). Å aldri være seg selv nok. *Kirke og Kultur*, 124(1), 54-59.
<https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/issn.1504-3002-2019-01-06>
- Mor (u.d.). I *Norske akademis ordbok* (u.d.) Hentet 20.12.23 fra
https://naob.no/ordbok/mor_2
- Moran, C. (2011). *How To Be a Woman*. Penguin Random House UK.
- Moro, G.M.V. (2018). *Bokanmeldelse: Trude Marstein: «Så mye hadde jeg»* [Bokanmeldelse, *Så mye hadde jeg* av T. Marstein]. VG.
<https://www.vg.no/rampelys/bok/i/4d8PAg/bokanmeldelse-trude-marstein-saa-mye-hadde-jeg>
- Morse, J.M. (2010). “Cherry Picking”: Writing From Thin Data. *Qualitative Health Journals*, 20(1), 3. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1049732309354285>
- O’Reilly, A. (2004). Mothering against Motherhood and the Possibility of Empowered Maternity for Mothers and Their Children. I A. O’Reilly (Red.), *From Motherhood to Mothering: The Legacy of Adrienne Rich* (s. 159-174). State University of New York Press.
- O’Reilly, A. & Podnieks, E. (2010a). Coda: "Stories to Live By": Maternal Literatures and Motherhood Studies. I A. O’Reilly, & E. Podnieks (Red.), *Textual Mothers/Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women’s Literatures* (s. 367-374). Wilfrid Laurier University Press.
- O’Reilly, A. & Podnieks, E. (2010b). Introduction: Maternal Literatures in Text and Tradition: Daughter-Centric, Matrilineal, and Matrifocal Perspectives. I A. O’Reilly, & E. Podnieks (Red.), *Textual Mothers/Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women’s Literatures* (s. 1-30). Wilfrid Laurier University Press.
- Problematisere (u.d.). I *Norske Akademis Ordbok*. Hentet 27.03.24 fra
<https://naob.no/ordbok/problematisere>
- Rich, A. (1985). *Of Woman Born - Motherhood as Experience and Institution*. Norton.
- Rye, G. (2010). Lesbian Mothering in Contemporary French Literature. I A. O’Reilly, & E. Podnieks (Red.), *Textual Mothers/Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women’s Literatures* (s. 227-240). Wilfrid Laurier University Press.

Subjektivitet (u.d.). I *Norske Akademis Ordbok*. Hentet 11.03.24. fra

<https://naob.no/ordbok/subjektivitet>

Svendsen, S.H.B. (2020). Forord. I J. Butler *Kjønn, performativitet og sårbarhet* (s. 7-29).

Cappelen Damm Akademisk.

Tronto, J. (1993). *Moral Boundaries – A Political Argument for an Ethic of Care*. Routledge.

